

IRIS

3/23

ročník 21 | číslo 3 | léto – podzim 2023
NEPRODEJNÉ

04 | **Mládě
roku**

05 | **V zemi
Berberů**

14 | **Od chemie
k hadům**

ČTVRTLETNÍK O ZOOLOGICKÉ A BOTANICKÉ ZAHRADE MĚSTA PLZNĚ, PŘÍRODĚ A EKOLOGII

Hlavní pokladna v prvním roce existence zoo na Lochotíně. Foto Josef Fidler

Hlavní vstup do Zoologické a botanické zahrady města Plzně v ulici Pod Vinicemi o 60 let později. Foto František Hykeš

Brdy už mají rovněž Dům přírody

Bývalý lovecký zámek Tři Trubky z konce 19. století v brdských lesích nedaleko Strašic dostal letos v létě novou náplň. Původně hospodářská část areálu se proměnila v Dům přírody. Zámek je zatím opravený zvenčí a po rekonstrukci interiéru nabídne turistům přespaní.

Vytvoření Domu přírody přišlo na jednaosmdesát milionů korun a většinu nákladů pokryla evropská dotace. Interaktivní expozice má několik sekcí a je zaměřena na přírodu nejmladší české chráněné krajinné oblasti, ale také na historii pohoří včetně té nedávné armádní. Výcvikový prostor zde vznikl jako první vojenský újezd v Československu rozhodnutím vlády v roce 1926 a zanikl o devadesát let později. Po skončení II. světové války byl zásadně rozšířen. Prezident Masaryk na protesty doprovázející vyhlášení prostoru reagoval výrokem: „Krása Brd by nám nebyla nic platná, kdybychom ztratili svobodu.“

V Brdech je v současné době osm maloplošných chráněných území. Všechna se nacházejí v jejich jižní části, která byla vždy přístupná veřejnosti. Evropsky významných lokalit se na území chráněné krajinné oblasti, jejíž dějiny se začaly psát 1. ledna 2016, nachází osmnáct. (zt)

Po lvech se dočkali šimpanzí

Původní malé klece pro šimpanze učenlivé nahradil v roce 2000 přírodní výběh. Za 23 let prošel dílčími úpravami, ta dosud největší začala letos na jaře. Vyžádaly si ji současné předpisy pro chov lidoopů. Největší změnou je prohloubení a rozšíření oddělovacího vodního příkopu. Doprovodný elektrický ohradník zůstal pouze na jeho okraji, aby pohled návštěvníka byl co nejméně rušený. Má moderní pojetí v podobě láni. Přibýly také nové kmeny a navíc lana pro pohyb šimpanzů nad zemí. (Lana poskytl Svaz dobrovolných hasičů Chotěšov, děkujeme za ně). Zeď ohraničující výběh ze severu získala novou uměleckou malbu připomínající prostředí afrického pralesa. Další novinkou je víření vody proti jejímu zamrzání. To umožní pobyt šimpanzů ve výběhu, pokud to počasí dovolí, taktéž v zimním období. Jejich současnou tlupu tvoří čtyři dospělé samice, samec a tři a půlroční mládě Caila. Chov v zoo odráží odborné poznatky o životě a potřebách šimpanzů. Aktuálním trendem je přítomnost více samců v tlupách. Proto rovněž do plzeňské zahrady brzy dorazí z Portugalska nový, desetiletý samec. Navíc koncem roku je očekáváno narození mláděte!

Modernizace vyšla na 6,7 mil. Kč bez DPH; generálním zhotovitelem byla firma POHL CZ, odštěpný závod Plzeň. Na slavnostní otevření 7. září byla pozvána řada osobností včetně s primátorem města Plzně Mgr. Romanem Zarzyckým (na fotografii první zprava). (mv)

Foto Kateřina Misíková

Přiměřený podzim!

Každý pozdrav, každá zpráva od čtenářů čtvrtletníku IRIS potěší. Jsou-li pod ní podepsáni Jana Stibralová a Michal Kulík z vedení Mladých ochránců přírody, z. s., Praha, radost je dvojnásobná. Jsou to přátelé redakce. Tentokrát napsali: „Potěšili jste nás mj. článkem o památných a významných stromech. Letos na jaře jsme vedli několik terénních programů pro školní děti zaměřených na památné a významné stromy v Praze. Těch oficiálně chráněných jako památné je v hlavním městě aktuálně 199. Studánky jsme neopustili, jen se naskytla příležitost trochu se věnovat také stromovým velikanům.“

A poněvadž email přišel před prázdninami, bylo připojeno ještě následující přání: „Přiměřeně sluníčka, přiměřeně tepla, přiměřeně vody, přiměřeně větru...“ Není to krásné a výstižné přání? A slůvko přiměřeně není naprosto výstižné? Vždyť krásné léto jsou pro někoho v představách dva měsíce slunce a veder, denního koupání a slunění. Pro dalšího časem počasí zvoucího na výlety. A pro třetího nesmí chybět občas ani vydatný déšť, aby rostly houby. Prostě, co člověk, to jiné představy a nároky.

Léto je za námi, vkročili jsme do podzimu. Takže ať je přiměřeně povedený. Přiměřeně podle individuálních požadavků. Snad při jejich naplnění to bude podzim přiměřený, přiměřený pro všechny, pro každého! (rd)

FOTO NA TITULNÍ STRANĚ:

Mládě roku 2023 – panda červená. Více na straně 4.

Foto Kateřina Misíková

CITÁT TOHOTO ČÍSLA:

Nemůžeme si vybrat, kolika let se dožijeme. Můžeme si ale sami zvolit, kolik života našim letům dokážeme dát...

John C. Maxwell

(*1947, USA, církevní osobnost, spisovatel)

PODPORUJÍ NÁS:

Dětská vyznání k lochotínským šedesátinám

K letošnímu 60. výročí otevření zoologické zahrady na Lochotíně vyhlásil odbor školství a tělovýchovy společně s odborem komunikace a marketingu Magistrátu města Plzně soutěž pro základní školy, jejichž je zřizovatelem. Úkolem dětí bylo výtvarně či literárně ztvárnit téma znějící ZOO a BZ docela – jiný svět již 60 let.

Výstava vzniklých prací měla vernisáž na velkoformátových panelech v Kopeckého sadech pod Západočeským muzeem 2. června. Úvodním slovem ji zahájil primátor města Plzně Mgr. Roman Zarzycký. Ocenil myšlenku připomenout toto pro celé město a jeho obyvatele významné výročí právě soutěží žákovských prací a jejich prezentací v plenéru. Na adresu zoologické a botanické zahrady uvedl, že zoo je jednou z nejkrásnějších v ČR a celý areál patří k nejatraktivnějším místům v Plzni. „Děláte to dobře, dělejte to dál, budeme vás podporovat!“, řekl. Současně vyzval: „Udělejme vše proto, aby letošní návštěvnost atakovala hranici 550 000 osob!“

Náměstkyně primátora Mgr. et Mgr. Lucie Kantorová vzpomněla, že k hlavním světovým událostem roku 1963 patřila operace srdeční chlopně a vstup první ženy (Valentiny Těřeskovové) do kosmu. Z hlediska Plzně to pak bylo určitě otevření nové zoo na Lochotíně.

O kulturní vložku se postaral taneční soubor Boleváček při Bolevecké ZŠ pod vedením Věry Řežábové s folklorním pásmem Tanec pod máj (na foto).

Ředitel zoologické a botanické zahrady a současně ambasador žákovské výtvarné a literární soutěže a výstavy Ing. Jiří Trávníček nepřišel na její slavnostní zahájení sám a bylo to pro přítomné velké překvapení a událost.

Vítěznou prací se na základě hlasování návštěvníků stala Velká zoologická zahrada s 679 hlasy Jana FLESE ze 3. třídy 10. ZŠ. Jako druhá se umístila rovněž třetáčka ze stejné školy Leila HAMADBACHIR. Její Rys má oči všude získal 628 bodů. Třetí místo příkla veřejnost prvníčkovi Václavu KOTLABOVI z 28. ZŠ za výkres Zahrada se lvím srdcem (564 b.) Jedinou oceněnou literární prací se stala Plzeňská zoo (6. místo – 470 b.) od Daniela JURČI ze 7. tř. 22. ZŠ. (hy)

Vítězové jsou ze sousedních Rokycan

Ve čtvrtek 8. června začalo v Environmentálním centru Lüftnerka v Zoologické a botanické zahradě města Plzně národní kolo ekologické olympiády středních škol. V pátek pokračovalo v rámci tradice testy a terénní částí v areálu základní organizace Českého svazu ochránců přírody ve Spáleném Poříčí.

Národního kola se zúčastnilo 15 družstev. Zahájení byli přítomni a účastníky pozdravili mimo jiné Ing. Vladimír Kroc, náměstek hejtmána Plzeňského kraje pro oblast školství a sportu, a Milan Maršálek, předseda Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP.

Pracovnice environmentálního centra připravily pro soutěžící terénní okruh zahradou s řadou praktických a teoretických vědomostních i poznávacích úkolů. Posléze následovala exkurze po části areálu vedená Mgr. Martinem Vorubou, přednáška a ukázka zázemí vzácných savců v režii chovatelky Ing. Kristýny Rothové a též aktuální glosa k novým akvarijním přírůstkům od zoologa a botanika Ing. Tomáše Peše.

Za posledních 25 let se konala část krajského nebo národního kola ekologické olympiády SŠ v zoologické a botanické zahradě již počtvrté.

Vítězem letošního národního kola se stalo družstvo z Gymnázia a SOŠ Rokycany. (mv)

Vzpomínková krajina František Hykeš

Nevím, jak to máte vy, ale mně obuje přelom června a července vždy boty toulavé. Přitom zrovna v té době z řady důvodů nemohu už pěkných pár let nikam vyrazit. Z počátku to byla až mučivá touha, násobená vědomím, že ji nelze vyjit vstříc. Časem jsem si našel celkem spolehlivé šidítka. Vyjel jsem jižně od Plzně, do míst, kde je vidět Třemšín. Zadíval jsem se na něj a představoval si. Na jihovýchod jsou jižní Čechy. Na východ střední. A po silnici, která vede pod ním a přes Rožmitál se dá dojet, sice bez komfortu dálnic a silnic I. třídy, až na Slovensko. A těch zajímavých míst podél ní...! Ani člověk nemusí jezdit daleko, dokonce za hranice! K několikerému zastavení a poznávání a objevování už vybízí Voticko, za chvíli Podblanicko a brzy začínající Českomoravská vysočina servíruje zajímavost každým zeměpisným směrem. Díky jí za štědrost, ale boty toulavé, jsou už většinou uspokojené...

Není to tak dávno, co jsem v okolí objevil i krajinu, respektive soubor krajín, připomínající místa bližší i vzdálenější. Někdy už na první pohled, jindy je třeba poněkud přišlápnout plyn představivosti.

Ale jistě. Takové borové lesíky jsou přece na slovenském Záhoří. Skupiny letitých dubů v geometrických útvech a v mysli se zjeví okolí Hluboké, ale třeba i přírodní scenérie od moravského Lanžhota. Další cestopisné asociace vzbudí louky patřící kdysi do daňích oborů. Co na tom, že se na nich dnes pasou stáda hovězího. A v nedalekém lese, jen když trochu rostou, se dá najít na jednom místě tolik hříbů praváků, což je pro mne srovnatelné jen s letitým náletem na Kleti. Jenže to České Budějovice slavily 700 let založení a všichni byli na oslavách, kdepak v lese na výletech a na houbách!

Ale dají se zde zažít též přehody na naše poměry jako „jaksi odjinud“. „Přijed se za mnou podívat“, vybízel mě kamarád. „Zastihneš mě tam kdykoliv. Každý den budu dělat od rána do večera na chalupě.“ Přijel jsem. Bylo zamčeno. Soused, rovněž chalupář, mě vysvětlil, že odjel na úřad do vesnice, pod níž tato osada patří. Bylo mi hned jasno: Rozjedu se za ním. Jakoby mě ten člověk četl myšlenky, povídá: „Přes kopec je to pět kilásků, ale nevede tudy žádná cesta. Autem je to dvacet, teď, když je objížďka, přesně dvaatřicet.“

Skupinka postarších žen i mužů s kárkami na prostranství před kostelem evidentně na něco čeká. Když přijede větší dodávka, spořádaně vytvoří zástup. Někdo bere jeden, jiný tři pytle brambor. A ještě menší s cibulí. Ve chvílce je auto prázdné. Tak takové zásobování vesnic jsem zažil před pětácti lety v Sovětském svazu a na počátku tohoto tisíciletí na Ukrajině. Jen s tím rozdílem, že tamní auta byla větší a obyvatelům přivezla rovněž maso. Porcovalo se přímo na místě... A také nikdy nic nebylo.

Krajina je to ale jinak malebná a milá. Jak jen ta česká, naše, umí být. Kvůli tomu ji máme tak rádi. Je bohatá jak obrazová galerie. Chvilí taková a hned zase jiná. Proto nabízí i tolik podobností... A výhodou této konkrétní je, že není daleko. Kdykoliv se v člověku probudí touha se na některé v minulosti z navštívených a v srdci uložených míst vrátit, má možnost. Prostě taková trochu privátní vzpomínková krajina!

Mládě roku

JE JÍM PANDA ČERVENÁ

Po 13 letech chovu pandy červené v Zoologické a botanické zahradě města Plzně se dočkala prvního odchovaného mláděte. Narodilo se 12. června rodičovskému páru Nepál a Lavinie. Po březosti trvající tři až čtyři měsíce samice rodí obvykle jedno i dvě mláďata, která jsou při narození úplně bezmocná. Matka se o ně stará přibližně rok. Páření se odehrává na zemi a zvířata se po něm okamžitě rozcházejí. Mléko sají malé pandy až čtrnáctkrát za den. Úmrtnost mláďat v přírodě je vysoká, dosahuje k 80 procentům.

První samec této menší středoasijské stromové šelmy dorazil do Plzně z Vídně v roce 2010 do jedné z expozic nově vybudovaného areálu afrických a asijských zvířat. Dosud se v ní vystřídali dva samci a tři samice.

V den zveřejnění této radostné zprávy 11. srpna byla hmotnost malé samičky jeden kilogram. Zatím trvale zůstává v úkrytu.

Nepál se přesně před čtyřmi roky proslavil dvoutýdenním srpnovým útekem do okolí zoo. Pandu červenou aktuálně chová již téměř 200 zoo v Evropě, z toho 10 v ČR a tři na Slovensku. V Mezinárodní červené knize spadá do kategorie ohrožený druh (endangered) a v zoologických zahradách je pro ni vedena Mezinárodní plemenná kniha a patří do Evropského záchovného programu. V přírodě žije asi jen 16 000 – 20 000 jedinců. Ohrožuje ji především ztráta přirozeného prostředí a jeho fragmentace, také je občas lovena pro kožešinu.

Panda červená se řadí mezi nejvýše žijící zvířata – běžně se vyskytuje ve výškách od 2 000 m n. m., ale i kolem 4 000 m n. m. Neaktivnější je za svítání a soumraku, celkově je spíše nočním zvířetem. (rv)

Berani budí respekt!

Od června chová zoologická a botanická zahrada další plemeno ovce domácí – skotské plemeno Manx Laoghtan pocházející z ostrova Man. Reprezentují ho beran a tři ovce. Vzácné starodávne plemeno je charakteristické hnědou barvou a u beranů zvláštními dvěma až třemi páry rohů úctyhodné délky a tvarů. Hmotnost samic je kolem 40 kg, samců až 60 kg. Chovají se především pro maso, ale produkují rovněž vlnu. Jde o velmi ohrožené plemeno, v polovině minulého století téměř vyhynulé. V současné době je registrováno méně než 1 500 chovných ovcí. (rz)

Aby si měly děti kde hrát

Foto 4x Kateřina Misíková

První velké samostatné přírodní dětské interaktivní hřiště v plzeňské zoologické a botanické zahradě umístěné mezi Tropickým pavilonem a východním přístupem k expozici Svět v podzemí, ke kamenné japonské zahradě Šówa-en a k asijské zahradě pochází z roku 2016.

V 1. pololetí 2023 bylo rozšířeno o nové herní komponenty. Vedla k tomu vysoká obliba hřiště a hojně využívání rodiči s dětmi. Jeho nová část je určena hlavně nejmladším návštěvníkům zahrady ve věku od čtyř let.

Novými prvky jsou dřevěná věž z akátového dřeva, plastová skluzavka, lanový most, drátěné schody a tunel.

Hřiště mohlo být rozšířeno na základě finančního příspěvku města Plzně. Cena jeho nové části je 1,1 milionu korun. Dodavatelem se stala osvědčená firma Mirakulum.

Inovované hřiště slavnostně otevřeli 28. června primátor města Plzně Mgr. Roman Zarzycký, majitel firmy Mirakulum, s.r.o., Jiří Antoš, ředitel Zoologické a botanické zahrady města Plzně Ing. Jiří Trávníček a děti z vochovské mateřské školy. (mv)

NOVÝ PŘÍRUSTEK U BUVOLCŮ BĚLOČELÝCH

Kolem poloviny srpna se v expozici afrických zvířat narodila samička africké antilopy buvolce běločelého. Jelikož je její matkou již čtrnáctiletá samice Myka, jež rodila naposledy před pěti lety, je toto mládě malý zázrak.

Buvolec běločelý žije na otevřených savanách. Živí se spásáním jejich bylinného pokryvu. Jeho hmotnost se pohybuje mezi 60 až 80 kg. Obě pohlaví mají rohy a jen těžko se od sebe dají odlišit. V minulosti byla populace buvolce běločelého nadměrným lovem a ztrátou původního prostředí velmi zmenšena a na některých místech téměř vyhubena. V Plzni je zvíře chováno od roku 2007, první mládě se narodilo v roce 2010. Současné stádo tvoří tři samice a jeden samec. (rz)

HLASOVÁNÍM FANOUŠKŮ NA FACEBOOKU ZOO BYLO ZE TŘÍ NAVRŽENÝCH JMEN VYBRÁNO JMÉNO LABA, COŽ ZNAMENÁ KRÁSNÁ.

V ZEMI BERBERŮ

Ani v letošních tropických dnech nebyla Zoologická a botanická zahrada města Plzně prázdná. Její návštěvníci, hned, co prošli hlavní branou, si mohli připadat jako v pravé Africe. Ten pocit jim poskytuje vstupní expozice se lvy berberskými. Pokud měli štěstí, ti se v ní právě slunili a spokojeně protahovali, nebo dokonce si trhali maso z čerstvě poraženého zvířete. Simulace prostředí severní Afriky, domova tohoto jednoho z poddruhů lva pustiného, nabízí i nahlédnutí do přibýtku a života místního původního obyvatelstva Berberů. Stan i místnost v typické zděné stavbě jsou naaranžované tak, jakoby se měli jejich obyvatelé každou chvíli vrátit domů. A proč ne. Stále tvoří jedno z místních etnik. Se lvy berberskými je to však horší. Ve volné přírodě se už nevyskytují a přežívají jen díky tomu, že je zachránil marocký vládce, a početným chovům v lidské péči. Odvážné prognózy ochránců přírody na jejich navrácení do země původu v současnosti vzhledem k ekonomickým a geopolitickým vlivům nevyznívají nijak optimisticky.

TVŮRCI TRANSSAHARSKÉHO OBCHODNÍHO SYSTÉMU

Berberi je souhrnné označení pro africké národy v severní Africe hovořící berberskými jazyky. Jejich předkové obývali souvislý pás území od Kanárských ostrovů přes Maroko až k údolí Nilu v Egyptě. Už ve starověku vytvořili transsaharský obchodní systém, který se opíral o karavanní cesty, ksary, což jsou opevněné vesnice, a kasby. Tyto pevnosti – rodinné hrady – vybudované často z hlíny na čtvercovém půdorysu s věžemi v rozích měly za úkol bránit celou vesnici před nepřátelskými nájezdy. Ukázka takové věže je součástí lviho areálu. Nejzajímavější příklady berberské architektury se nacházejí na jihu Tuniska, zejména v okolí Matmata a Tataouine.

V 7. století vlivem arabské migrace a v 11. století po vpádu beduinů byli Berberi zatlačeni do hor-

Foto František Hykeš

natého vnitrozemí a saharských oáz. Dnes žijí především v Maroku, Alžírsku, Tunisku, Mali a Nigeru; malé berberské enklávy jsou také v Libyi a Egyptě (oáza Síwa). Potkáme se s nimi též v některých evropských zemích, zejména ve Francii.

NA HOSTINU JSTE ZVÁNI V ÚTERÝ

Majestátný (hmotnost 110 až 150 kg) lev berberský (atlaský) vyznačující se hustou hřívou se v minulosti vyskytoval v severní Africe na území dnešního Maroka, Alžírsku a Tuniska. Obýval zde především lesnaté kopce a hory v pohoří Atlas a mediteránní pobřeží. Od ostatních lvích poddruhů byl v minulosti geograficky separován pouštěmi. Lidmi byl po staletí pronásledován a loven. Jeho postupné vyhytnutí v přírodě způsobily vedle extenzivního pronásledování lovci odlesňování a další osídlování krajiny. Historické dokumenty udávají, že poslední lev berberský byl v přírodě zastřelen v Maroku v roce 1942. Malé populace však pravděpodobně ještě několik let přeživaly v odlehlých oblastech Maroka a Alžírsku, snad až do roku 1962.

Lvi jsou hlavně nočními predátory, loví ve smečkách složených převážně z mladých lvů i lvic. Celý lov je dokonale koordinován. Část samic šve vybranou kořist a zbytek tlupy útočí ze zálohy. Lev se kořisti pověsí na krk a silným stiskem do oblasti průdušnice jí zabráni v dýchání. Živí se převážně antilopami, zebry, buvolci a prasaty bradavičnatými. Z větších zvířat útočí na mláďata žiraf, hrochů a slonů. Potravou mohou být též ptáci, hlodavci a plazi. V Plzni mají následující jídelníček: Pondělí – půst, úterý – čerstvě poražená ovce, případně

antilopa nebo hovězí, zvěřina, středa a čtvrtek – dožírání zbytků, pátek – půst, sobota – čerstvě zabíjí králík, kuře, neděle – půst.

SE LVEM OD 13. STOLETÍ

Poměrně rozlehlý lví areál v podobě z roku 2022 nabízí rovněž rajskou zahradu a především množství informačních panelů. Nechybí ani vysvětlení, jak se našim zemím geograficky vzdálený lev dostal do české heraldiky.

Objevoval se již na erbech českých panovníků, později na znaku českého státu. Dnes se pod pojmem český lev rozumí „stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou a zlatou zbrojí“. Toto zobrazení vzniká ve 13. století v době vlády Přemysla Otakara I. Předcházela mu jednoocasý lev (příčiny přidání druhého ocasu nebyly nikdy jednoznačně vysvětleny).

O původu lva v našem znaku vypráví především heraldická legenda o Bruncvíkovi. Pro vysvětlení si je třeba uvědomit, že střední Evropa s historickými zeměmi Čechy a Morava už tehdy nebyla žádným izolovaným prostorem a jejich vládcí měli čilé mezinárodní styky a zájmy. A především: Lev byl vždy symbolem síly a vznešenosti. Budme proto hrdí na náš státní znak, na to, že jeho hlavní součástí je právě král zvířat – lev!

„Plzeňanům musím pogratulovat, že mají krásnou zoologickou a botanickou zahradu. Je za tím vidět spoustu dobré práce. Moc si vážím toho, že mě dnes prohlásili za patrona chovu lvů berberských. Nejen proto, že mám ke zvířatům blízko, ale i proto, že mám vztah k Africe. A ke lvům mě také pojí to, že je toto krásné zvíře logem mé prezidentské kampaně. Při své službě v zahraničí jsem byl vždy hrdý na vlajku na ramení a lva ve znaku. Ten je symbolem statečnosti a odvahy. Těmito vlastnostmi naši vojáci vždy vynikali. Berberští lvi nám navíc připomínají, že pokud se nezaměříme na ochranu přírody, spousta zvířat, která tady dnes vidíme, za pár let nemusí už existovat. A to by byla strašná škoda!“

Tato slova pronesla u lviho výběhu ještě v rámci prezidentské volební kampaně současná hlava státu Petr Pavel.

Všechny doprovodné stavby, množství berberských artefaktů a zejména bohatý informační systém mohly vzniknout i díky dotaci ve výši téměř pěti milionů korun získaných v rámci podpory rozvoje infrastruktury cestovního ruchu z Národního programu Ministerstva pro místní rozvoj. Pořízeno z nich bylo rovněž několik desítek billboardů a polepů na lavičky, jež zvaly návštěvníky na zmodernizovanou lví expozici a byly hlavní letní propagací zahrady ve veřejném prostoru.

(kola)

Každé úterý mají lvi hlavní hody.

Foto Kateřina Misíková

Zebra paní starostky

V roce 2020 začala plzeňská zoologická a botanická zahrada v rámci spolupráce zejména českých a slovenských zoo chovat ohroženou zebra bezhřívou. Její název vznikl od jevu, kdy ve dvou až třech letech se hřiva dospívajících zvířat zredukuje, u samců může až vymizet.

Pouze 11 evropských zoo chová kolem 40 těchto zebí. Podle dostupných informací jde v současnosti o nejohroženější poddruh zebry stepní, kdy populace v národních parcích nepřesahuje 300 jedinců.

Foto 2x Kateřina Mísková

Mláďata se v Plzni narodila v roce 2021 i 2022, ale nebyla odchována. Letošní dvě samičky jsou tak prvním odchovem zebí bezhřívých ve zdejší zoo.

Mladá samice pracovně pojmenovaná Tanisha, což ve svahilštině znamená narozená v pondělí, přišla na svět v pondělí 16. ledna.

Druhá z letošních samic, chovateli nazývaná Embimbi (v jazyce Sierra Leone znamenající „dobrou noc – uvidíme se ráno“) je březnovým přírůstkem z 27. 3.

Letos byl dovezen z pražské zoo nový hřebec a dvě klisny (Haider, Pia a Pora). Obě skupiny se zatím ve výběhu střídají.

Zebry jsou v Plzni chovány od roku 1974 a množí se od roku 1977. Dlouhé roky to byl poddruh zebry stepní – zebra Chapmanova s odchovem řady desítek mláďat. Dalších asi 25 potomků se narodilo dalšímu poddruhu zebry stepní – zebře Böhmově. Spoluobyteli zebí jsou v současnosti v africkém výběhu pštrosi dvoupřstí, perličky a antilopy vodušky červené (lečve).

Kmotrou jednoho z mláďat – Embimbi – se stala v závěru května starostka Městského obvodu Plzeň 1 Ing. Ivana Bubeníčková. (mv)

Oslík vystřídal koníka a hrošíka liberijského

Vloni přivezený rakouskouherský barokní osel Rudolf II. má své patrony! Kmotrem zástupce tohoto vzácného a téměř vymizelého plemene se stal Městský obvod Plzeň 4. Rudolf tak vystřídal předchozího koníka Chluma a samici hrošíka liberijského Moniku nebo-li Doubravku. Květnové kmoťrovské slavnosti se zúčastnili zástupci 33. MŠ v Plzni a certifikát převzal starosta Městského obvodu Plzeň 4 Tomáš Soukup. Jako dárek přivezl oslíkovi věnec z mrkve a vrbového proutí. (mv)

J. Šmudler a M. Bláha

PARTNERSTVÍ NA KOLECH

Letos slaví Autocentrum Šmudler 30 let existence. Za tu dobu si společnost vybudovala silnou pozici na trhu, výrazně rozšířila nabídku značek a zákazníci najdou její pobočky na

třech místech Plzeňského kraje. Je tak jedním z největších zdejších prodejců osobních a užitkových automobilů.

Od roku 2020 je důležitým partnerem Zoologické a botanické zahrady města Plzně z hlediska jejího vozového parku a mobility. Letos se toto její postavení dále posílí. Přitom partnerství vzniklo prakticky náhodně. Ve zmíněném roce zahrada poptávala dvě dodávky na elektrický pohon. Obchodní ředitel a spolujednatel Autocentra Šmudler Miroslav Bláha přišel s lákavou nabídkou. Od léta 2020 se vozový park zahrady výhodně rozšířil o dva vozy VW Caddy a další dva vozy jsou připraveny. Prodejce seatů, volkswagenů, škodovek... – celkem deseti značek, provozovatel ekologické taxislužby EcoCity TAXI se současně stal hlavním kmotrem chovu žiraf. Loni je vyměnil za gepardy. M. Bláha k tomu tehdy pro časopis IRIS řekl: „Odpovím trochu v metafoře. Když jsme začali se zahradou spolupracovat, rozhodně jsme nebyli nízko mezi obdobnými firmami, ale současně jsme se rozhlíželi jak dál po velké expanzi v Plzni v předchozích letech. Určitě jsme nechtěli udělat nějaký neuvážený, zbrklý krok. Prostě žirafy se k nám hodily. Hleděly na svět z výšky a rozvážně. Během letošního roku jsme se stali největším západočeským prodejcem aut a poskytovatelem servisních služeb v Plzeňském kraji. Máme prodejní a servisní místa v Horšovském Týně, Plzni a nově také v Klatovech. V našem nabízeném portfoliu je deset značek. Rychle jsme se rozrostli, prodáváme rychlá auta. Vše kolem nás se zrychluje. A tak jsme si jako náš zvířecí symbol vybrali nejrychlejší šelmu geparda.“

V létě 2022 společnost Autocentrum Šmudler zásadním způsobem podpořila Expedici 18, jež měla připomenout historii bývalé nejdelší československé silnice I. třídy vedoucí původně z Rokycan do Michalovic. Nejenže mediálně připomněla na jejich obou dvou koncích tuto spojnici mezi západem a východem republiky, ale rovněž vytvořila prostor pro spolupráci mezi východoslovenským Zemlinem a západními Čechami.

V červnu letošního roku Autocentrum Šmudler výrazně podpořilo obnovu Květinové dívky v soutěžní podobě. Darovalo hlavní cenu pro vítězku, celkově se zasloužilo o důstojný průběh akce, v porotě zasedl osobně zakladatel společnosti Jan Šmudler. Ostatně jeho nadšení pro sport a kulturu je známé. Proto se letos na jaře stala firma významným spolujednatel plzeňského hokejového klubu HC ŠKODA Plzeň, podporuje Rally Šumava a rovněž u nás nově, ovšem na popularitě rychle nabírající padel – sport příbuzný squashi a tenisu. S Autocentrem Šmudler je spojeno i několik kulturních a společenských akcí v západních Čechách v čele s tradičním AUTO-SHOW na letišti ve Staňkově. Nedaleko Horšovského Týna, kde společnost v roce 1993 vznikla. Jeho podporu v minulých letech dostaly rovněž filmový festival FINÁLE, projekt WE LOVE ŠUMAVA, kapela Divokej Bill a Nadační fond Mathilda, jehož patronkou je hraběnka Mathilda Nostitzová.

Pro každou organizaci, pořadatele akce, sportovní klub je samozřejmě ctí mít takového partnera, podporovatele. Silného, solidního, se zvukným jménem. Samozřejmě Zoologická a botanická zahrada města Plzně není výjimkou. Tím spíše a více, podaří-li se na podzim založit klub jejich VIP podporovatelů a přátel v čele právě s Autocentrem Šmudler. (fh)

Foto IRIS Miroslav Volf

Ukázka osobních aut z početné nabídky značek a typů Autocentra Šmudler při letošní Květinové dívce z zoologické a botanické zahrady nebyla samostatná. Největší prodejce osobních aut v kraji byl jejím hlavním sponzorem.

V Bělé nad Radbuzou si oblíbili dikobrazy

Děti ze sluníčkové třídy mateřské školy v Bělé nad Radbuzou pokřtily 9. června společně s tamními prvňáčky v plzeňské zoo druhého dikobraza srstnatonosého. Dostal jméno Radbuzek – podle řeky, jež jejich městem na úpatí Českého lesa protéká.

ZŠ a MŠ Bělá nad Radbuzou je tak už patronem obou zde chovaných dikobrazů srstnatonosých – Bělíka a Radbuzka. Život těchto velkých hlodavců s rozšířením v jihovýchodní a střední Asii a na Blízkém Východě přiblížila dětem jejich ošetřovatelka Aneta Veberová. Křest byl spojen i s malou hostinou, neboť děti na něj nepřiely s prázdnou. Zeleninové a ovocné dobroty dostávají dikobrazy od nich několikrát do roka. (rd)

Foto Kateřina Misíková

Písnička pro tučňáka

Jinak tomu nebylo ani letos. Ještě dříve než začal na lochotínském amfiteátru další ročník pravidelného červnového Metalfestu pátečním odpoledním blokem, uskutečnil se v sousední zoo křest vybraného zvířete. Tentokrát volba padla na mládě tučňáka Humboldtova. Křtu se ujal zpěvák německé metalové kapely Freedom Call Chris Bay. V předešlých letech se stali kmotry například zpěvák Alice Cooper či kapely Accept, Uriah Heep, Nighwish, Powerwolf nebo Hammerfall. „Tučňáky mám moc rád. Jsou to úžasná zvířata a mládě se bude jmenovat Tereza George,“ rozhodl se zpěvák. Poté, co nakrmil rybami i další plzeňské tučňáky, zazpíval v premiéře píseň M.E.T.A.L. Fest věnovanou právě oblíbenému plzeňskému festivalu. Aby metalová skladba zněla přímo ve výběhu zvířat, to se ještě v historii Metalfestu nestalo. A interpret s úsměvem prohlásil: „Je to poprvé, co hrají nějakou písničku pro tučňáka.“ (zt)

Želví školka ve středomořském skleníku

Specializovanou expozici Akva-tera v Palackého ul. v centru Plzně lze považovat za terarijní a akvarijní ochutnávku z celkové nabídky Zoologické a botanické zahrady města Plzně. Expozice s plazy a rybami ovšem nechybějí ani ve vlastní zahradě. Naopak. Lze na ně narazit na vícero místech. Především v Tropickém pavilonu s vévodícími expozicemi Království jedu a Filipíny, v horní části areálu představujícím přírodu Severní Ameriky, v podzemí, které vykročilo v letošním roce již do druhého desetiletí své existence. A samozřejmě v trochu návštěvnický opomíjeném skleníku s rostlinami a živočichy z oblasti Mediteránu. Ostatně vybudován byl především pro prezentaci středomořských želv a několik druhů hadů. Sousedící kaplička v řeckém stylu potom jako letní výstavní prostor a od podzimu do jara jako zimoviště želv.

Bc. Tomáš Winkelhöfer

Středomořský želví mix.

Foto 2x Kateřina Misíková

A jsou to právě želvy, které tuto expozici ve svahu pod Asijskou zahradou letos v létě nejvíce zviditelily. Ve venkovním teráriu mohli trpěliví návštěvníci pozorovat osmadvacet želvích ročních mláďat. Devatenáct z nich patří želvě zelenavé a devět želvě vroubkované. „O dovolené se s nimi mohou Češi setkat na Balkáně, v Řecku či na Sardinii,“ definuje jejich přirozený výskyt chovatel Bc. Tomáš Winkelhöfer. „Rozmnožování uvedených želvích druhů je za splnění základních podmínek,“ pokračuje, „celkem jednoduché. Především je to půlroční zimní spánek. Bez něj by se nerozmnožily. V té době jim bije srdce jen jednou až dvakrát za minutu. Poté, co se želvičky obou druhů vylihly z vajíček, byly jen o něco málo větší než pětikoruna. V dospělosti měří 30 až 35 centimetrů. Hmotnost želv zelenavých je tři kilogramy a u želv vroubených pět. To je ovšem až po deseti letech, co přijdou na svět. Dožít se mohou až sta let,“ uzavírá jejich představení chovatel. Celkem chová zoo ve středomořském skleníku čtyři suchozemské druhy želv a sladkovodní želvy kaspické. (kola)

Foto Helena Smolíková

„I želvy jsou gurmánky a pochutnají si na nějakém pamlsku. Aby mě měly rády,“ směje se jejich chovatel Bc. Tomáš Winkelhöfer, „dostanou ode mne želvy obrovské občas květní plátky růží.“

Želva obrovská žije na Seychelských ostrovech. V plzeňské zoo obývá východní část Tropického pavilonu. Patří mezi nejdéle žijící tvory na světě. Dožívá se až 160 let. Její hmotnost může být i 200 kg. Je tak druhou největší suchozemskou želvou. Přestože je typicky pomalá a opatrná, je schopna značné rychlosti. Je také vynikajícím plavcem. Nejvíce aktivní je v nočních hodinách, kdy tráví čas hledáním převážně rostlinné potravy.

Celkem chovala v loňském roce Zoologická a botanická zahrada města Plzně jednačtyřicet druhů a poddruhů želv. Na světě přitom žije více než 350 druhů želv, řada z nich je silně ohrožena. (rd)

Pořadatelské starosti a vrásky

V květnu a červnu se uskutečnilo v zoologické a botanické zahradě hned několik doprovodných víkendových akcí, u nichž bude zajímavější než popisovat jejich průběh, podívat se pod pokličku příprav a průběhu.

DO JAPONSKÉ ZAHRADY S PRŮVODCEM

První z nich byly určité Dny japonské kultury ve dnech 13. až 14. května. Bohatý program, pro milovníky japonského tradičního umění – a nejen bojového – láká, občas i vzrušující podívaná. Perfektně zvládnutá dramaturgie a organizace, výběr toho nejlepšího, co v ČR v daném žánru existuje, každoročně ozvláštňeno nějakou novinkou. Hlavní garant akce Hana Rojťová z pořádajícího Sdružení přátel Zoologické a botanické zahrady města Plzně IRIS odvádí již několik let perfektní práci. I když při vlastní zcela jiné profesi. Jen tak potvrzuje starou pravdu, že když člověk něco dělá s láskou, s nasazením a srdcem, na výsledku je to vždy znát. Od

Foto 3x František Hykeš

počátku plně nahradila dřívější spolupracující profesionální městské kulturní středisko. Návštěvníci tak dostávají, aniž by zaplatili korunu navíc na vstupném, po dva dny sedm hodin poutavého komentovaného programu – výběru toho nejlepšího, co lze v daném žánru v ČR nabídnout. Doplněného ochutnávkami japonské gastronomie, tvorbou ikeban, výstavou bonsajemi... Až potud víkendové akce uprostřed jara nelze nic vyčíst. Jenže – je moc drahá a čím dál dražší. Za peníze, které stojí, se uskuteční tři až čtyři běžné a nijak ošizené doprovodné programy. V příštím roce bude unikátní kamenná japonská zahrada Šówa-en slavit 20. výročí od založení. Před pořadateli dalších Dnů japonské kultury tak stojí nelehký úkol: Připravit reprezentativní program a finančně nevykrvácet. S jistotou nebudou chybět letos vyzkoušené a návštěvníky docela vyhledávané komentované prohlídky japonské zahrady s průvodcem.

TO BYCH NEZKOUŠEL, URČITĚ POTEČE KREV

Už při vytváření koncepce víkendového a svátečního doprovodného programu bylo stanoveno, že bude maximálně vycházet z charakteru a poslání zahrady, bude doplňovat její hlavní a základní nabídku, bude maximálně environmentální. Takže když se loni vrátila oslava Dne dětí pod křídla zahrady, respektive Sdružení IRIS, bylo naprosto jasné a jisté: Žádné nafukovací hrady, žádné dětské show, či cokoliv tuctově podobného. Ale vlastní program. Ve dvacátých letech jednadvacátého století spočíval v netradičních dovednostních a vědomostních soutěžích. Děti měly např. absolvovat slalom se zahradnickým kolečkem, poznat

základní nástroje používané na zahradě, zahrály si kuličkyádu, zaskákaly si přes švihalo, zjistily, že chodit na chůdách není vůbec lehká disciplína... Podle jejich zástupů u jednotlivých stanovišť se program rozhodně nemínil s jejich zájmem. Takže pro letošek bylo naplánováno jeho tematické pokračování s ještě větším počtem „pošetilých disciplín“. Ostatně, kdo se jich nechtěl zúčastnit, měl na vybranou z další nabídky velkého dětského dne. U expozice tučňáků pro ně připravila spřátelená firma PUZZLEYOU z Bělé nad Radbuzou skládání originálních puzzlů ze zvířátek chovaných v plzeňské zoo. A kousek dál si mohly zavádít v různých disciplínách s oblíbeným Tondou Obalem. Třetí stanoviště na statku Lúftnerka nabízelo další dovednosti soutěže.

Ale vraťme se k hlavní programové nabídce: Při půjčování kladiv, kleští a hřebíků od kolegů v dílně zaznělo i varovné: Do toho bych nešel. Jak jsou dnes děti nešikovné, ruční práce a dovednosti je mívají, přitlučou si ruku, poteče krev... Nic takové se nestalo. Ani v náznaku. Zatloukání a vytahování hřebíků se stalo nevyhledávanější disciplínou. A většinou děti to šlo, byly šikovné. Tím spíše se vkrádá otázka kam ta šikovnost s přibývajícím věkem mizí...

SKUTEČNÝ ZÁZRAK

Pohádkovou stezku při Vítání léta mají děti rády. Ne však pořadatelé. Vymyslet každoročně pro ni nový děj a hlavně ji personálně obsadit, je úkol

opravdu náročný. Po loňské velmi špatné zkušenosti s jedním souborem se rozhodli pro vlastní síly. Jednotlivé postavy nechali zahrát externím lektorům Environmentálního centra Lúftnerka a víkendovým brigádníci z církevní základní a střední školy Plzeň. A trnuli hrůzou, jak tento experiment dopadne. Každý si musel individuálně obstarat odpovídající kostým, přizpůsobit postavě, zvládnout roli... To vše naostro, bez jediného zkoušky. A stal se zázrak: Všichni svou úlohu zvládli a děti odcházely ze zahrady s příjemným zážitkem z pohádkové stezky, na níž si s nimi hráli, povídali, nechávali plnit různé úkoly Slunečnick, Jaronika, Letněnka, Dálava, Rámusník, Dobrotivka, Zlomslice, Vodoměrka, Zbloudilice, bába kořenářka pro svoji mladost a krásu se vzletným jménem Květomila.

HVĚZDNÁ POROTA, HVĚZDNÉ CENY, KVĚTINOVÁ HVĚZDA PRO LETOŠNÍ ROK

Další zázrak se odehrál hned za týden. Při obnovené soutěži Květinové dívky. Impuls pro její obnovení po delší než covidové pauze vzešel z navázané spolupráce s Odborným učilištěm v Domažlicích na počátku roku. Potom ovšem začala komunikace skřípat, takže finálová příprava soutěže byla především v režii majitelky plzeňských salonů Magnolie Lenky Heindlové. Hodně s ní rovněž pomohla plzeňská operní hvězda Miriam Čížková, která rovněž Květinovou dívku moderovala. Jenže upřímně řečeno, nebýt prvotního nadšení ředitelky učiliště Mgr. Zdeňky Buršíkové

Foto IRIS Miroslav Volf

do soutěže o Květinovou dívku se pustit společnými silami, nekonala se. Podařilo se získat velmi zajímavé a hodnotné ceny. Nabídky je především Autocentrum Šmucler, Salon Magnolie, přední plzeňský umělecký fotograf Ivan Štefko. V porotě v čele s náměstkem hejtmana Plzeňského kraje Petra Vanky zasedly samé osobnosti. Přední podnikatelé, špičkoví manažeři... Povedla se děvčata. Přes mnohé improvizace v průběhu přípravného finišového maratónu i během odpolední soutěže a programu (pro diváky zůstaly ovšem zcela skryté) lze letošní ročník hodnotit jako jeden z nejlepších v celé historii soutěže. A jak rozdělila porota mezi děvčata svoji přízeň?

Zde je umístění: 1. Nelly ZODEROVÁ, 2. Sofia María DVOŘÁKOVÁ, 3. Marina PECHOVÁ. Publikum se nejvíce líbila Klára LEVÁ

František Hykeš

Lasicovitá vodní želma vydra říční si nejraději pochutnává na rybách. Nejrozšířenější je právě v západních Čechách.

Foto 2x Jaroslav Vogeltanz

Česká řeka má maximálně možný přírodní charakter.

PŘESTOŽE NEPŘEKVAPUJE ŽÁDNÝMI EXOTY

Unikátní přírodní expozice Česká řeka u statku Lüftnerka slaví letos 15 let od otevření. Skutečně: První návštěvníky uvítala na konci září 2008. Přitom mnohým pamětníkům se zdá, že to bylo nedávno. Je pravdou, že se dosud neokoukala a je pořád silným návštěvníckým magnetem. Téměř stejným jako když byla novinkou. Připomeňme si její zrod:

Nebyl vůbec jednoduchý. Ředitel Zoologické a botanické zahrady města Plzně Ing. Jiří Trávníček vzpomíná: „Psal se rok 2000. Společně s mým tehdejšími provozně-technickým náměstkem Ing. Bohumilem Součkem jsme seděli na chalupě u Jaroslava Faiferlíka v Kamenci u Radnic. Byl v té době vedoucím botanického oddělení zahrady. A právě tehdy a tady vznikl první nápad vytvořit v zoo přírodní expozici představující všechny čtyři rybí pásma některé z plzeňských řek. Shodli jsme se, že jediným vhodným místem pro ni může být terasa východně pod statkem Lüftnerka. Jaroslav začal okamžitě malovat první studie. Přibližně rok a půl jsme vylepšovali a dotvářeli. Mezi tím náš tým posílil Ing. Tomáš Peš, který do projektu vnesl některé nové nápady.“

V roce 2004 začala plzeňská projektová kancelář HBH projektovat. Sotva však začala, vynořily se nečekaně vážné problémy: Prvním bylo velké převýšení celé expozice – téměř deset metrů. Dalším skutečnost, že se východní terasa po vytrvalých lijáích v srpnu 2002 utrhla a včetně části vzrostlých stromů se sesula. Nejprve, nad původní představy, bylo proto nutné odstranit stovky kubiků v minulosti navené stavební sutě, starých opěrných zdí smíchaných s bahnem a vyvrácenými stromy. Geologický průzkum ukázal, že bude nutné expozici k pískovcovému podloží zakotvit pomocí ocelových pilotů. Pod nejtěžším z akvárií jich bude třeba asi 40. A zavrhané budou deset metrů hluboko. Stěžejní byla též otázka kam umístit nutnou filtraci pro čtvrté rybí pásmo. Ing. Souček navrhoval ve výběhu pro koně vy-

budovat stylový domeček a do něj ji schovat. Nakonec zvítězilo řešení navržené ředitelem zahrady: Filtraci zapustit pod koňským výběhem do země. Prostor, který vyžaduje, není zrovna malý: 12 x 4 x 2,6 m.

Podstatné bylo také zvolit zdroj vody. Byly v podstatě jen dvě možnosti. Pramenů je v areálu zahrady sice několik, ale voda z nich je vzhledem k vysokému obsahu železa a manganu pro expoziční účely nevhodná. Řešením mohla být sto let stará studna vytesaná ve skále ve svahu pod Vinicemi pro napájení dobytka. Její voda má odpovídající pH, dobrou tvrdost i vodivost. Takže se stala skutečně hlavním zdrojem pro Českou řeku. Náhradním potom městský vodovod. Vzhledem k soustavně rostoucím cenám upravené pitné vody, ušetřila studna za 15 let rybí expozice nemalé finanční prostředky!

Českou řeku, pojatou jako turistickou stezku údolím řeky Úhlavy – od pramene pod šumavským Pancířem až po soutok s Radbuzou – tvoří 11 akvárií dokonale imitujících přirozené prostředí. Na jejich vybudování bylo spotřebováno více než 300 kubiků betonu a 40 tun armovací ocele. Skla o tloušťce až 36 mm bylo použito za téměř dva miliony korun. Kolem 250 čtverečních metrů umělých skal, kamenů, půdních profilů, nor pro vydry a dalších prvků je opravdu mistrovským dílem jejich tvůrce Ing. Jiřího Gábriše. České řece dodávají jedinečný výraz a atmosféru. Obojí dotváří ještě několik set tun žulových balvanů od Lnářského Málkova na Blatensku.

Podle klubu Českých turistů je trasa České řeky nejkratší turisticky značenou cestou a sou-

časně nejkratší naučnou stezkou v Plzeňském kraji.

V době, kdy se expozice stavěla, se na Kasejovicku, Lnářsku a Blatensku intenzivně opravovaly rybníky poničené velkými povodněmi v roce 2002. Jejich majitelé všechny nepotřebné rybníční prvky rádi věnovali zoologické a botanické zahradě. Získala tak např. 18 m dlouhou a 400 let starou výpusť z Velkého Přebudovského rybníka. Další z Mlýnského Tisovského rybníka obsahovala dokonce část výpusťního čapu. Dnes už by nikdo neřekl, že oba měly protržené hráze, potřebovaly celkovou a nákladnou rekonstrukci. K Tisovskému rybníku se bylo možno dostat od silnice po široké cestě vyježděné nákladními auty, protože se současně odbahňoval. Dnes je znovu sevřen mezi poli a jeho přítomnost naznačují jen vzrostlé stromy podél vodní hladiny. Všechny důsledky povodňového zmaru zahladil čas. V jeho propadlišti se bohužel ocitli i dva lidé, na které je třeba v souvislosti s výročí expozice určitě vzpomenout. Nejdříve opustil náš svět první vedoucí ošetřovatel na České řece – rybář tělem duší Zdeněk Soukup. Jeho připomínkou je socha vodníka. Mezi živými není už ani Jaroslav Frydřín. Člověk, který se řadu let staral o plzeňské městské rybníky a při zarybňování České řeky pomohl radou i unikátními „rybími kousky“, jež obohatily největšími z akvárií.

Zástupy návštěvníků, které o prázdninách – někdo z nich třeba poprvé, jiný už poněkolkáté – procházely Českou řeku jsou důkazem, že je to povedená a stále žádaná expozice. Přestože nepřekvapuje žádnými exoty! (zh)

Trapatkovka nachová „alba“

VÝLET DO ZEMĚ INDIÁNŮ

Pod pojmem prerie si většina lidí představí vyprahlé planiny Severní Ameriky, kde se procházejí bizoni a stojí tam indiánská týpí. Takle představa je ale na realitě založená pouze částečně. Zprostředkovaly nám ji westernové filmy. Ve skutečnosti je prerie jako taková daleko pestřejší. Což si může návštěvník zoologické a botanické zahrady v Plzni potvrdit na vlastní oči. V letošním roce zde totiž vznikla nová botanická expozice věnovaná právě severoamerické prerii a jejím původním obyvatelům.

Úporný plevel nebo nedoceněná zelenina?

Na tomto místě jste zvyklí, vážení čtenáři, již několik ročníků zpět se seznamovat s rostlinami, pro něž jsou západní Čechy stanoviště specifické. Pro jejich výskyt jsou hraniční oblasti či dokonce v Čechách nebo v celé ČR rostou pouze jen zde, a to většinou ještě jen na několika málo lokalitách a v malých populacích. Dnes uděláme tak trochu výjimku. Můžeme si to dovolit i proto, že skutečný skvost mezi západočeskými orchidejemi představujeme na jiném místě – konkrétně v rubrice Skvosty přírody.

Dnešní list věnujeme celkem nenápadné rostlince s názvem **šrucha zelná** (*Portulaca oleracea*). Ač ji možná ještě před deseti, patnácti lety určitě na západě Čech nikdo nespasil, dnes se tam, kde se jednou z netypických kulatých lustiček vysemenila, šíří od června určitě do poloviny září raketovou rychlostí. Je-li to na zahradě na záhonech, stává se z ní urputný prakticky neznatelný plevel. Nekrotíme-li její rozšiřování, během několika týdnů okupuje každý volný centimetr půdy. A to přesto, že přírodní charakteristika zdejšího území zrovna neodpovídá jejím stanovištním nárokům. Je prakticky rostlinou teplomilnou snášející i extrémně suchá stanoviště. Ostatně má sukulenní vzhled a vyrýpnutá na cestičce vydrží více než týden, aby jen při troše vláhy znovu zakořenila a dále rostla. Takže je vážným konkurentem moderních obávaných plevelů, k nimž náleží žlutě kvetoucí štavely. A v razanci je šrucha ještě předčí!

Dostálův Klíč k úplné květeně ČR z roku 1954 o ní uvádí: Původní v Přední Asii, u nás na rumišťích zřídka zplaňující. Publikace Nepůvodní druhy fauny a flóry ČR autorů Jiřího Milíkovského a Petra Stýbla ji dokonce vůbec nezmiňuje.

Klíč ke květeně České republiky z roku 2002 uvádí rostlinu pod označením šrucha zelná pravá a její výskyt klasifikuje jako roztroušený.

„Webovi“ čtenáři se stále intenzivněji dočítají o šruše zelné jako úžasné listové zelenině. (I když to, jakým úporným plevellem se může stát, a například na pomezí okresů Plzeň-jih a Domažlice – poznámka redakce – se již stala, autoři nezamítají.) Ale zdůrazňují: Ve světě se pěstuje jako výborná salátová zelenina. Jí se čerstvá i tepelně zpracovaná, přidává se do salátů, polévek nebo dušených pokrmů, může se upravit jako špenát.

Hlavní znaky šruchy: Sukulenní vzhled, načervenalá poléhavá lodyha u starších rostlin, drobné žluté kvítky na jejich koncích.

Foto František Hykeš

Obsahuje vysoký podíl omega-3 mastných kyselin, které omezují vznik kardiovaskulárního onemocnění, zlepšují paměť a odbourávají depresi, pomáhají předcházet obezitě, omezují pravděpodobnost diabetu a urychlují hubnutí. Má protizánětlivé a močopudné účinky. Poskytuje řadu živin včetně minerálů, jako je železo, vápník, draslík a fosfor. Stonky mají velmi vysoký obsah vitamínů A a C. Poslouží jako obklad na popáleniny a ke zmírnění účinků po bodnutí hmyzem. Navíc pěstování je tak jednoduché! Nároky na stanoviště jsou minimální!

Pro úplnost – šrucha s druhovým označením *Portulaca grandiflora* je výrazná nízká letnička se zářivě žlutými nebo červenými květy vysazovaná nejčastěji na lemy parkových záhonů.

Do čeledi šruchovitých patří ještě také zdrojovka. Nenápadná rostlinka vyhledává horská prameniště a v západních Čechách se vyskytuje ve dvou ze třech popsanych druhů – potoční a mnohem vzácnější hladkosemenná. Prvá patří ke kriticky ohroženým, druhá k silně ohroženým rostlinám. V Karlovarském kraji byla hladkosemenná popsána pouze na dvou lokalitách v Krušných horách. (zh)

Prérie se dá rozdělit do několika kategorií. Od nízkostébelné, která opravdu nejvíc připomíná tu, již známe z westernů, až po vysokostébelnou, porostlou vegetací, v níž se dokáže schovat dospělý člověk. V uvedené expozici bylo snahou představit obě její podoby a malou příležitost dát též vlhkostním společenstvům severoamerických rostlin. Zvolen byl moderní směr takzvaných extenzivních trvalkových výsadb. Ty jsou z velké části složeny z travin a doplněny bylinami, takže výsledkem je kompaktní porost. Nejsou v nich charakteristické upravené trvalkové skupiny, na něž jsme zvyklí například ze zámeckých zahrad.

Tento typ výsadby má mnoho výhod, mezi něž patří zejména nízká potřeba pletí a okopávání. V momentě, kdy se celá plocha zapojí (zpravidla během dvou let), tak se společenstvo přirozeně chová jako samoúdržbové. Jedinou nutnou péčí představuje sečení v předjaří. Velkou výhodou je rovněž to, že rostliny z tohoto typu prostředí jsou dobře adaptované na suchu, takže téměř nevyžadují závlahu. Proto se skvěle hodí na ta

mista, kde se jim nemůže věnovat větší péče. Vzhledem k tomu se s extenzivní trvalkovou výsadbou experimentuje z hlediska dlouhodobé udržitelnosti a snížení finančních nákladů rovněž v rámci městské zeleně.

V nízkostébelné prérii spatří návštěvník například krásnou něžnou travu moskytovku (*Bouteloua*) a zároveň několik bylin trvalek, jež jsou známé taktéž z našich zahrádek. Mezi ně patří třeba třapatkovka (*Echinacea*), jež vešla ve známost nejen kvůli svému atraktivnímu vzhledu, ale také tím, že se používá jako léčivá rostlina do různých bylinkových směsí na podporu imunity. Nechybějí zde též krásnoočka (*Coreopsis*), svičkovce (*Gaura*) nebo bohatě fialově kvetoucí keře Baptisie.

Dominantou středně až vysokostébelné prerie je tráva proso prutnaté (*Panicum virgatum*), jehož listy se na podzim krásně barví v závislosti na konkrétním kultivaru od oranžové přes červenou až po temně fialovou. Od pozdního léta mezi travinami rozkvétají astříčky (*Symphotrichum*)

a zavinutky (*Monarda*). Tyto aromatické byliny poskytují pastvu včelám a najdou využití rovněž jako léčivky. V neposlední řadě je výběr rostlin doplněn o jarní aspekt cibulovin – ladoníky (*Camassia*) a česneky (*Allium*).

Nová expozice se napojuje na polička věnovaná užitkovým rostlinám původem ze severní a jižní Ameriky. Velká část z nich patří mezi plodiny, na nichž jsme i my, středoevropané, velmi závislí; jsou to třeba brambory, papriky, rajčata, kukuřice nebo fazole. Dopřuje je i méně známá zelenina a další kulturní rostliny. Takto současně vzniklo propojení letošní výsadby s již existující expozicí Amazonie.

Tematické typy jistě zaujme děti, zároveň však také odkazuje na kulturní bohatství původních obyvatel amerického kontinentu. Evropská kolonizace totiž ze základu změnila život těchto obyvatel a přinesla smutný osud mnohým domorodým národům.

Mgr. Johana Hanzlíčková

Foto Jaroslav Vogeltanz

MINIMUM PRO OCHRÁNCE A PŘÁTELE PŘÍRODY

IRIS

Mrtví matka i mládě

Pracovníci Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, Regionálního pracoviště správa CHKO Slavkovský les, řešili v druhé polovině května případ zabití samice ohroženého orla mořského na Toužimsku. Podezření bylo na otravu. Nález byl o to smutnější, že pár orlů pečoval již o několik týdnů staré mládě, které zahynulo přímo v hnízdě. Kriminální policie začala záležitost šetřit jako trestný čin. V celém Karlovarském kraji hnízdí odhadem pouze do pěti párů orlů mořských a ztráta každého dospělého ptáka i mláděte je citelná.

Mrtvou samici orla mořského našli v lese na Toužimsku kolemjdoucí, kteří přivolali pracovníky ochrany přírody. Absence vnějších poranění nasvědčovala úhynu následkem otravy. Do května zaznamenali ornitologové v ČR už 18 otrávených dravců, z toho 10 orlů mořských. Trávení volně žijících zvířat je u nás obrovský problém. Traviči většinou používají jed karbofuran, přestože jeho držení je v celé Evropské unii zakázané pro přílišnou jedovatost od roku 2008; dříve se používal jako pesticid. Smrtelný je už při malé dávce, a to též pro člověka. Zabíjí až čtyři živočichy v řadě, kteří se otrávilí požitím části jiného otráveného jedince. Jed hned po požití ochromí nervovou soustavu a oběť umírá za plného vědomí v bolestech a křečích. Při tom nemůže dýchat, ptáci roztahují křídla a zatínají pařáty. Jedná se o mimořádně krutý způsob usmrcení a návnady pohozené v přírodě jsou nebezpečím pro vše živé, včetně psů na vycházce.

V ČR byli dosud za trávení volně žijících živočichů odsouzeni dva lidé. V roce 2021 vyměřil soud rybníkáři z Klatovska trest 2,5 roku podmíněně s odkladem na 3,5 roku za otrávení dvou orlů mořských a dvou krkavců velkými karbofuranem u Mečichova na Strakonicku v roce 2019. Travič se k činu nepřiznal.

Orel mořský s rozpětím křídel až 2,4 metru je největším dravcem u nás a v přírodě nemá přirozeného predátora. Není hospodářsky konfliktním druhem, žije se především zbytky uhynulých zvířat. V krajině má proto nezastupitelnou očistnou roli. Bohužel se ale často stává obětí travičů, podobně jako káně lesní, luňák červený či krkavcovití ptáci. Na konci 19. století byla populace orla mořského na českém území zdecimována pronásledováním. Díky cílené ochraně však jeho počty od 80. let 20. století pomalu stoupají. V současnosti hnízdí

Zabitá samice orla mořského nalezená pod hnízdem v lese na Toužimsku. Foto Pavla Tájkové

v ČR asi 130 párů, hnízdění úspěšnost ale nebývá vysoká. A to především kvůli vyrušování lidmi, které vede až k opuštění hnízda.

Orlí mořští hnízdí poprvé teprve ve věku pěti až šesti let, a to pouze jednou ročně a mívají jen jedno až dvě (velmi vzácně tři) mláďata. (tz)

VLKŮ PŘIBÝVÁ

Na Šumavě žije v šesti teritoriálních smečkách téměř 40 vlků. Číslo vychází z pravidelného monitoringu Správy Národního parku Šumava. Ze zjištění vědců plyne, že drtivou většinou jejich potravy je divoká zvěř a drobní savci, zatímco hospodářská zvířata jsou v ní zastoupena pouze 2,5 procenty. Výzkumníci z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy vytvořili po prozkoumání více než 260 vzorků vlničky trusu potravní analýzu. Z ní vychází, že 96 procent potravy představují divoká prasata, respektive jelení a srnčí zvěř. „Šumavští vlci se tak významnou měrou podílejí na odlovu jelení zvěře, což doposud dělal pouze člověk. V následujících letech budeme mít možnost sledovat, jaký to bude mít vliv na její početnost,“ doplnil k tomu zoolog Správy NP Šumava Oldřich Vojtěch. S rozšiřováním vlčích teritorií se proměňují též škody na hospodářských zvířatech. První byly zaznamenány v roce 2017. Rok poté jich farmáři nahlásili 17, v roce 2019 již 41. „Následně počet škodních událostí klesal. V roce 2020 jsme jich registrovali třicet sedm, o rok později dvacet jedna a loni dvaadvacet,“ doplnil Oldřich Vojtěch. Rozmnožování vlků bylo na Šumavě v novodobé historii potvrzeno poprvé v roce 2017. Ze šesti jejich teritorií je zaznamenali zoologové v uplynulém roce v pěti. Ne všechny šelmy se přitom narodily na Šumavě. Zakládající pár jedné ze smeček pochází podle analýzy vzorku DNA z Rakouska a Novohradských hor. (zt)

První dva roky Honzy a Elišky pod Vinicemi K plzeňské zoo patří už dvacet let

Václav Trejbal, dlouholetý ošetřovatel velkých šelem

Poté, co jsem se dozvěděl, že naše tři medvědy brtníky a jednu medvědice doplní sedmiměsíční medvíďata autora zvířecích Večerníčků Václava Chaloupka, bylo třeba promyslet jak je zapojit do stávajícího skupinového chovu. Měli jsme sice zkušenosti z roku 1998, kdy jsme spojovali sedm medvědů, ale jednalo se o jedince ve věkovém rozpětí pěti až dvaadvaceti let. Z přírody je známo, že dospělí medvědí samci jsou vůči medvíďatům agresivní a zabíjejí je. Bylo nutné upravit trasu elektrického ohradníku a tak je nějakou dobu držet odděleně za předpokladu střídavého využívání výběhu velkého a menšího s bazénem.

Jeli jsme se také na medvíďata podívat do hájovny V. Chaloupka, kde žila. Ukázal nám jejich kojení a zjistili jsme si aktuální krmnou dávku. Honza na mne zapůsobil jako medvěd "Otesánek"; na posezení vypil dvě dvoulitrové plastové lahve a ještě se dožadoval dalšího pití. Eliška byla téměř o polovinu menší a při jídle klidnější. Mladí medvědi chodili denně na vycházky do lesa. Při druhé návštěvě na hájovně jsme navykali medvíďata na elektrický ohradník, který jsme zde dočasně nainstalovali. Vždy je lepší vyzkoušet jejich reakci v domovském prostoru než v novém, cizím, možná pro zvířata stresujícím prostředí.

Dne 15. září 2003, tedy před 20 lety, dorazila medvíďata do zahrady a byla odnesena do doupěte v medvědí expozici. Honza měl hmotnost 80 kg, Eliška jen 45 kg. Druhý den se seznamovali přes elektrický ohradník se staršími medvědy. Vše dopadlo dobře, bez problémů. Museli jsme je také naučit prolézat železobetonovou rourou o průměru 100 cm do velkého výběhu. To se povedlo další den za pomoci dětských piškotů. Čas ve výběhu, i několik hodin, trávili hraním si mezi sebou, nebo s ošetřovatelem, lezením na stromy, či občas prohrali vlčící Šedku, jež podlézala pod ohradníkem z horní části výběhu. Snažili jsme jim nahradit

Foto Jaroslav Vogeltanz

Příchod Honzika a Elišky do zoo poutal značnou pozornost osobností, médií a veřejnosti. Kmotrou Elišky se stala oblíbená herečka Helena Růžičková.

bývalé vycházky do lesa. Na večerní krmení jsme je naučili, když jsme staré medvědy vypustili do velkého výběhu a medvíďata nechali sejít dolů do výběhu malého. K podávání mléka jsme používali plechové napáječky pro telata o objemu tři litry. Chodili jsme si pro ně na statek Lüftnerka, kde v té době byla zrovna kráva po teleti. Jeho spotřeba činila 10 až 12 litrů. Přidávali jsme do něj ještě med a piškoty. Mimo to tvořila krmnou dávku zelenina,

ovoce, chleba a pečivo – asi dvě vědra. Postupně se množství mléka snižovalo a navyšoval se objem pevné složky krmného přídělku. V přírodě medvědice brtníků kojí minimálně 12 měsíců a mláďata si bere před zimou s sebou do doupěte, kde společně přezimují. Proto jsme Honzika a Elišku krmili i přes jejich druhou zimu, kdežto dospělí medvědi zazimovali bez krmení 10. prosince 2003. I v zimě jsme s nimi chodili na krátké vycházky do výběhu. Jinak společně odpočívala ve vystlaném kotci číslo 1, který je pro zimování relativně nejlepší. Při výstavbě medvědice se nepředpokládalo zimování brtníků, doupata jsou pro hibernaci příliš velká. V přírodě si medvěd najde nebo vyhrabe doupě, jež není o moc větší než jeho tělo. Navíc šterbinami, které jsou nutné pro posun jisticích mříží (šubru), vniká do umělých kotců studený vzduch.

Během dubna 2005 jsme mladé medvědy spojili s ostatními brtníky. Společné soužití se neobešlo bez menších rozepí. Hlavně mezi Pištou a Honzou. V polovině května téhož roku nastoupila u Elišky první říje. Párena byla všemi medvědy, ovšem kastrovánými – převážně Mikym a Pištou. Začátkem června získává Honza dominantní postavení v celém skupinovém chovu medvědů hnědých a je tomu tak dodnes.

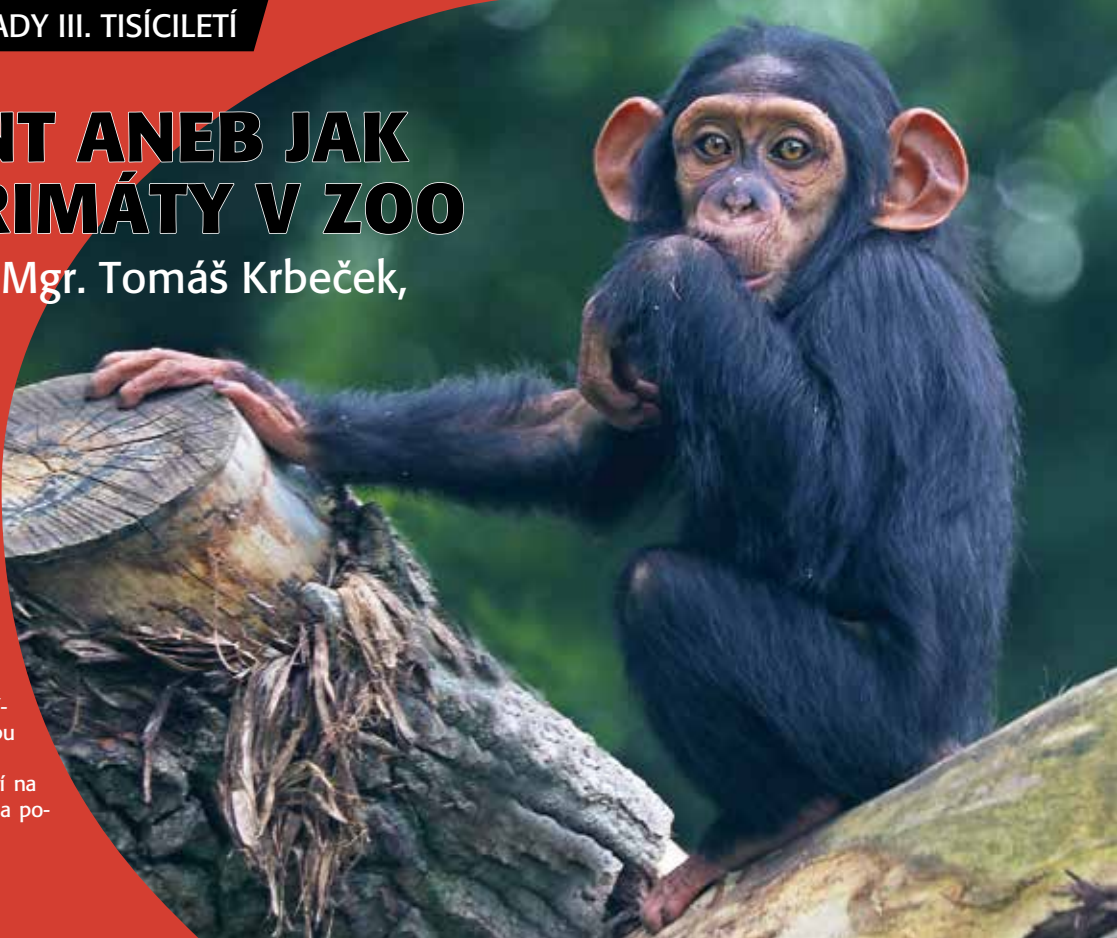
ENRICHMENT ANEB JAK ZABAVIT PRIMÁTY V ZOO

Monika Nováková a Mgr. Tomáš Krbeček,
ošetřovatelé primátů

Když se řekne enrichment ve světě primátů, většina lidí si vybaví různé hračky, předměty nebo hlavolamy. Zejména pak ve spojení s lidoopy. Zabavit je ovšem třeba rovněž zástupce menších opic, jako jsou drápkaté opičky či opice starého světa, např. guerézy a kočkodani.

Enrichment, z anglického překladu obohacení, neboli zpestření života zvířat v zoologických zahradách, je založen na principu přirozeného podnětu, s nímž se ve volné přírodě setkávají každý den – to je na principu získávání potravy.

Nejenže tato činnost opice skvěle zabaví na delší dobu, ale také rozvíjí jejich motoriku a po-

Z TÁBORA S LISTEM TOVARYŠSKÝM

Které dítě tráví čtrnáct dní z léta pravidelně v táborové základně dobrovolných hasičů z Plzně-Skvřany u Drahotinského rybníka nedaleko Zruče-Sence, to už za těch šest let získalo pěknou sumu znalostí o přírodě. Právě jí byl vzdělávací program připravený Sdružením IRIS s podporou Zoologické a botanické zahrady města Plzně věnován. Letos jakoby došlo k vybočení, tábor dostal název **Léto s řemesly**. Vybočení to bylo jen zdánlivé. Už proto, že s přírodou souvisí v lidském konání téměř všechno. Jen v různé míře. Zvládnutím základních řemesel a různých dovedností se začal člověk odlišovat od ostatních vývojově výše postavených živočichů a stával se méně závislý na přírodě. To ho však nikdy neopravňovalo a stále neopravňuje se z jejího rámce vyčleňovat, povyšovat se nad ní. To si je třeba pořád uvědomovat a dětem vštěpovat sotva to jsou schopné vnímat a chápat.

Na konci tábora získal každý z jeho účastníků List tovaryšský potvrzující, že nabyl základní zkušenosti v řemeslech dřevařském, tesařském, truhlářském, včelařském, rybářském, kovářském, košíkářském, hrnčířském, elektromontérském a instalatérském. Klidně by na něm ale mohla být vyjmenována další řemesla jako sklář, perníkář, rybníkář... Tak široký mělo táborové „učiliště“ rozsah. A mohlo mít díky finanční podpoře Plzeňského kraje. O zkušenosti a řemeslný fortel se dělili vesměs skuteční mistři v oboru. Ať sklář jezdící předvádět sklářské řemeslo po školách v celé republice, nejlepší košíkář v Plzeňském kraji, či perníkářka z Chodska, která povýšila zálibu na živnost a napsala o perníkářství dokonce knihu...

Profesionální řemeslo je nejen o teoretickém základě, zvládnuté praktické přípravě, ale rovněž o přebíráních, dnes by se řeklo sdílených zkušenostech a fintách. Dědily se z otce na syna, z generace na generaci. A měly cenu zlata. Proto byli také čeští řemeslníci všude vážení. Bohužel po roce 1990 se tato letitá kontinuita přerušila. Zkušenosti chtěli předávat, ale mladí je neposlouchali. Co vy nám, staří, budete vykládat... Velká, obrovská nenahraditelná škoda. Je to už přes 30 let a mnohé z individuálních řemeslnických pokladnic již bylo nenávratně zapomenuto. Je to znát na úrovni současného řemesla i na obecné zručnosti populace. Přitom být šikovný, umět si ledačco spravit je nejen ekonomické, ale

též ekologické. Vždyť kolik by toho i na moderní technice dokázali staří fachmani opravit. O kolik méně by se mohlo vyrábět a dovážet (často z druhého konce světa) náhradních dílů, mnohdy celých agregátů. O co méně by po drobné opravě ještě funkčních strojů a přístrojů nekončilo ve šrotu, ve sběrných dvorech. Jenže české zlaté šikovné ručičky na trhu už téměř vymizely.

František Baloun, který přijel dětem ukázat sekání kosou, mezi naklepáváním ostří vyprávěl příběh rakouské rodinné manufaktury právě na koso (foto č. 1). Díky tomu, že specifické zkušenosti přecházely z generace na generaci, továrnička má stále odbytovou konjunkturu a zákazníky po celém světě. Rybář zase předvedl, jak specifická je výroba rybářských

mušek a dá se prakticky naučit jen přebíráním dovedností od zkušených a rozvíjením fortelu (foto č. 2). A něco podobného platí rovněž u filetování ryb.

Po letošním hasičském táboře zůstala na základně fortelný venkovní nábytek z masivu. Ne málo. Ale v dětech, a určitě ve většině, zůstalo podstatně víc. Vždyť, zůstaneme-li u dřeva: Dozvěděly se, jak se sází malý stromek, jak se o něj po dobu růstu pečují, zkusily dospělý strom porazit, odvětvit, odkornit, viděly, jak se z něho řezou prkna, trámky, hranolky, podílely se na výrobě zmíněného nábytku.

A vedle toho si samozřejmě užily lesa, koupání, her, zábavy, prázdninového přátelství... (fh)

Foto František Hykeš

ZOOLOGICKÉ ZAHRADY III. TISÍCILETÍ IRIS

siluje svalovou hmotu. Obahacující prvky se totiž umísťují tak, aby bylo zvíře nuceno pro získání krmení vynaložit určitou námahu. Péče ani v přírodě jim potrava neleží samovolně v misce a nezřídka je třeba aktivně zapojit i mozkovou část.

Enrichment působí blahodárně na psychiku živočichů. Tím zabraňuje stereotypnímu chování, které je časté zejména u zvířat chovaných v nevhodných podmínkách. Projevuje se chozením zvířete sem a tam, přeshlapováním, pohupováním a jinými nepřírozenými pohyby, jež je schopné dělat po celý den. To ale neznamená, že pokud se tygr párkrát projde podél ohrazení, musí se hned jednat o stereotypní chování.

Enrichment současně poskytuje ošetřovatelům možnost pozorovat jaké zvíře je zručnější, trpělivější a šťastnější z hracího prvku. To pozitivně motivuje nejen je, ale rovněž jejich chovatele. U větších skupin dokonce vyzkoušíte hierarchii v tlupě podle toho, který jedinec dostane přednostní právo se s potravním enrichmentem „popasovat“.

V šimpanzí skupině si prvenství drží samice Maria. Ta krmení přímo miluje a je k jeho získání schopná najít to nejlepší řešení. O první příčku se dělí se samicí Zizvou. Díky vyrovnané povaze se dokáže nejdéle soustředit, a to se jí vyplácí. Opozdálí nezaostává ani Brigitte, která je přebornicí v rozvazování uzlů. Rozplést jutový uzel dokáže

do jedné minuty, zatímco ostatním šimpanzům to trvá i minutu pět.

Obdobně jako se nesmí stát rutinním chov zvířat v zoo, nesmí být stereotypní ani enrichment. Při častém až nadměrném opakování přestává být pro příjemce zajímavý a žádaný. U šimpanzů proto kombinujeme hned několik prvků. K prvkům většího enrichmentu patří plnění krmné bedny umístěné v expozici s venkovním termištěm. Mezi oblíbené předměty náležejí dřevěná dřívka, do jejichž dírek dáváme rozinky. Šimpanzi je musí správně opracovaným klackem vyšouřat. Zde mají výhodu samice s dlouhými nehty. Brigitte klacků vůbec nepotřebuje. O Vánocích zakoupili rodiče děti ze zookroužku „nedobytné kongy“. Přes jejich název je samice Zizwa a Brigitte dobyly.

Mezi méně náročný enrichment patří ukrytí krmení do dřevité vaty, jutových pytlů, papírových krabic či tašek, dutých bambusů, proutěných košíčků a jiných předmětů, které jsou pro nás dostupnější a jejich příprava není složitá. Zabavit však dokáží i vrbové špalíčky, jejichž lýko okusují šimpanzi poměrně dlouhou dobu a velice jim chutná. V létě 2021 jsme společnými silami zamotali z hasičských hadic kapsáře (děkujeme štědrým hasičům a doufáme, že stále mají čím hasit) pro umístění ve venkovní ubikaci.

U lidoopů je enrichment více než důležitý. Nezapomínáme ale ani na ostatní obyvatele primátů říše. I guerézy či drápkaté opice se radují z krmných enrichmentových prvků.

Guerézy, jejichž potrava se skládá převážně z listů (až 95 procent veškeré přijímané potravy), dostaly loni v létě ručně vyrobenou vrbovou kouli; obsahovala nejen listy, ale také kusy zeleniny. I ony mají ve vnitřní expozici velký hasičský kapsář využívaný k úkrytu zeleniny nebo k zapichování větví.

S enrichmentem našich nejmenších zástupců, tzv. drápkatých opic, je to poměrně složité. S taškou či jutovým pytlím si sotva pětisetgramové zvířátko poradí. Ovšem např. florbalový míček obsahující rozinky je skvělý podnět k aktivní činnosti těchto úžasných opic. Rovněž zdánlivě obyčejná papírová krabice s vystříhanými okýnkami není vůbec špatná zábava. Zvláště, když z ní vylézá myš.

Chov drápkatých opic je velmi náročný. Vzhledem k velikosti a rychlému metabolismu se jejich zdravotní stav může leckdy nečekaně a náhle změnit. Nenásilnou formou hry s pomocí krmné plochy se dají u nich kontrolovat váhové přírůstky.

Možností, jak zpestřit život zvířatům chovaným v zoologických zahradách, je nespočet. Stačí jen povolit uzdu ošetřovatelské fantazii a enrichment je na světě.

Foto Kateřina Misíková

Od chemie k hadům

S užovkou brazilskou byl partákem i Krušnohorci Josefu Aloisu Náhlavskému

Letošní rok by mohl být vyhlášen (a v herpetologické komunitě vyhlášen měl být) rokem Petra Voženíka. Tento významný český herpetolog a terarista, autor řady odborných a naučných článků a několika knih se narodil 3. května 1943 – bylo by mu tedy letos 80 let. A zemřel 24. února 2003 – tedy rovněž před „kulatými“ dvaceti lety.

O hady, převážně jedovaté, se zajímal od dětství. Pokud by to byly akvarijní rybky, dalo by se říci, že se potatil. Ale hadi...? „U nás v severozápadních a severních Čechách létá tahle záliba zřejmě ve vzduchu. A na koho sedne, toho už nepustí,“ soudí s nadsázkou a úsměvem vedoucí chovatel v Království jedu Zoologické a botanické zahrady města Plzně Miroslav Dohnal. A pokračuje: „Důkazem byl Petr Voženík, je jím velký zachránce užovky stromové Karel Janoušek (poznámka redakce – Osobnost 2. letošního čísla časopisu IRIS). A do této společnosti patřím, s dovolením, snad i já a především můj syn, zachránce zmije Latífový v Íránu.“

M. Dohnal je velkým obdivovatelem Petra Voženíka od 1. třídy. Malý Mirek tehdy otevřel populární dětský časopis Ohníček a v něm bylo povídání Petra Voženíka po jeho návratu z hadařské expedice v Brazílii. „Vůbec jsem nevěděl, kdo to je,“ zavzpomíná s odstupem více jak padesáti let. „Jeho vyprávění a zážitky mne nadchly natolik, že byl na světě velký klukovský sen: S tímto pánem se sejít. Než se tak stane, hltil jsem všemožné informace o přírodě. A stále více si uvědomoval, že nejvíce můj zájem poutají právě hadi.“

Svůj obdiv a úctu k P. Voženíkovi vyjádří M. Dohnal při každé možné příležitosti: Jeho portrét se základními informacemi je součástí zmíněné expozice Království jedu, hned na začátku roku sepsal o něm přednášku a jal se připomínat jeho herpetologický i lidský odkaz.

Jako řada dalších mužů ze „severu“ (i když jeho rodištěm byly Louny, město s doly a chemickým průmyslem přímo nesousedící) vystudoval Petr Voženík Střední chemickou školu v Ústí nad Labem. Zde byl také po vojně pět let zaměstnaný ve Výzkumném ústavu anorganické chemie. Při práci se začal intenzivně věnovat herpetologii a teraristice. Je to ale muž více zálib. Jako skvělý vypravěč se smyslem pro humor, který zúročil v několika knížkách (např. *Můj život mezi hady a jinou havětí*), spolupracoval nějaký čas s populární hudební skupinou Fešáci. Společně s Josefem Aloisem Náhlavským předváděl scénku s užovkou brazilskou.

Potápěčský kurs na Oravské přehradě bohatě využil při četných cestách za herpetofaunou a mořskými živočichy mnoha zemí. Například Jugoslávie, Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko, Řecko, Turecko, Mongolsko, Zimbabwe, podíval se i na Kavkaz. Ale co především – hlavně se mu poštětilo navštívit ofidiologický ústav v Butantanu. Ten

je největší laboratoř na výzkum a výrobu hadích sér v Jižní Americe. Díky svým vědomostem a laskavosti tehdejšího ředitele Alphonsa Hogeho tam měl možnost též krátce pracovat a získávat praxi pro své další studium.

V roce 1975 nastoupil konečně tam, kam patřil především: Do Zoologické zahrady v Ústí nad

Labem českého herpetologa a teraristu P. Voženíka. Transformace se podařila a klub pořádá každoročně mezinárodní konference, na něž se sjíždějí milovníci a znalci hadů nejen z Evropy, ale i dalších zemí.

Ačkoliv choval pan Voženík během života mnoho druhů hadů, středem jeho zájmu byly hlavně evropské zmije v čele se zmijí obecnou. Té se věnoval i v další z knih, které napsal, v publikaci *Ty zmije*.

Po přestěhování do Chomutova vedly jeho kroky zákonitě do tamního Podkrušnohorského zooparku. S ním byl spojen až do odchodu do invalidního důchodu v roce 1995. Navzdory podlomenému zdraví, na němž se podepsalo přes padesát uštknutí, čtyři infarkty a dvě mozkové příhody, byl, jak vzpomínají pamětníci, např. Richard Horčík, nesmírně aktivní a nadále se zooparkem intenzivně spolupracoval. Zemřel ve věku nedožitých šedesáti let na následky 54. hadího uštknutí.

Pokud by mu byl osud dopřál delšího věku, určitě se nadále věnoval milovaným hadům. I tak po sobě zanechal významné dílo: Napsal řadu odborných a populárně naučných článků o hadech, kterými přispíval např. do periodik *Živa*, *Akvárium-terárium*, *Vivarista*, ale rovněž do zahraničních časopisů. Byl spoluzakladatelem a dlouhodobě rovněž hlavním redaktorem sborníku odborných prací *Fauna Bohemiae septentrionalis*. Zúčastňoval se ekologických konferencí Československé zoologické společnosti, evropských a mezinárodních herpetologických kongresů. Byl autorem knih *Můj život mezi hady a jinou havětí*, *Krokodýlové – přežívající současníci dinosaurů* (s Jaroslavem Zelinkou), *Ty zmije*.

Jakou byl Petr Voženík osobností svědčí rovněž skutečnost, že se v roce 2006 umístil na 9. místě v anketě o Největšího Ústečana za posledních 150 let.

Vzpomínku na Petra Voženíka zakončíme pocit, které se od něho dostalo Miroslavu Dohnalovi. I když už po jeho smrti prostřednictvím paní Voženíkové:

„V osmdesátých letech minulého století odchytily jeden český herpetolog v Jemenu kobru. Ta se dostala k Petru Voženíkovi. Když nás všechny opustil, skončila v teráriu v mém karlovarském bytě. Stala se nejen trvalou Petrovou připomínkou, ale byla to pro mne zároveň velká pocta a vyznamenání. Do špatných rukou by ji paní Voženíková jistě nesvěřila,“ dojatě dodá velký Voženíkův obdivovatel Miroslav Dohnal.

(kola)

Foto archiv Miroslava Dohnala

Labem a působil v ní dlouhá léta. S sebou si přinášel sedmileté pedagogické zkušenosti z práce asistenta na pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Brzy se stal spoluzakladatelem krajského zoologického klubu při ústecké zoo.

Počátkem devadesátých let minulého století se M. Dohnalovi konečně splnil jeho klukovský sen. Poprvé se osobně setkal se svým idolem – Petrem Voženíkem. V roce 1986 založilo několik nadšenců Klub karlovarských herpetologů a teraristů se zaměřením na jedovaté živočichy. Po listopadu 1989 se potřeboval přizpůsobit novým společenským poměrům. Této roli se ujal právě M. Dohnal, jeho současný předseda. O pomoc nepožádal nikoho jiného, než uznáva-

Jsem hrdý na Zoo Plzeň a naši vzájemnou spolupráci

**Ing. Přemysl Švarc, ředitel
Úřadu služeb obyvatelstvu
Magistrátu města Plzně**

„Jednou z osmi organizací spadající kompetenčně pod Úřad služeb obyvatelstvu Magistrátu města Plzně je Zoologická a botanická zahrada města Plzně, jež je nejvýznamnější turistickou destinací krajské metropole. Zahrada se neustále rozvíjí a roste. V letošním roce Město Plzeň koupilo a světilo ji do užívání další významné pozemky, které zajistí tento trend rovněž v budoucích letech,“ řekl ředitel Úřadu služeb obyvatelstvu Ing. Přemysl Švarc. Ten byl jmenován do své funkce v únoru letošního roku. Dříve působil na magistrátu jako vedoucí odboru sportu. „Ruku v ruce s rozvojem ale musí jít rovněž návštěvnost a zajištění atraktivity pro všechny věkové skupiny. I proto úzce spolupracujeme s ředitelem zahrady Ing. Jiřím Trávníčkem a hledáme možné cesty. To by samozřejmě nebylo možné bez podpory primátora a členů Rady města Plzně. Podařilo se například navázat spolupráci a uskutečnit závod nafukovacích plavidel při letošním srpnové Sportmanii. Účast přes 150 startujících, zejména dětí, překvapila i pořadatele. Odměnou za účast byla zvýhodněná vstupenka právě do Zoologické a botanické zahrady města Plzně. Závod byl ukončen možností prohlédnout si živou krajinu královskou nebo suchozemskou želvu,“ vypočítává P. Švarc. „Dalším z projektů,“ pokračuje, „je poděkování složkám integrovaného záchranného systému (IZS), kdy je jim v rámci spolupráce umožněn vstup do zoologické a botanické zahrady za symbolickou jednu korunu. Osobně i takto děkuji všem hasičům, zdravotníkům a policistům za každodenní pomoc Plzeňanům a dalším obyvatelům města a okolí. Budu rád, když možnosti navštívit zahradu jich využije co nejvíce. Jen upozorňuji, že akce končí již 30. září.“ Ředitel Švarc je připraven zoologické a botanické zahrady nadále pomáhat a společně s vedením připravuje další rozvojové projekty a novinky pro všechny návštěvníky. Zrekonstruovaný výběh šimpanzů, který byl slavnostně otevřen 7. září, tak jistě není posledním dílem. „Jako zřizovatel se budeme snažit, abychom měli moderní, vyhledávanou zoologickou a botanickou zahradu, vždy plnou spokojených návštěvníků,“ uzavřel ředitel P. Švarc.

Foto IRIS Miroslav Volf

Letní příměstský tábor byl světový

**Ing. Ivana Jandová, vedoucí
Environmentálního centra Lüftnerka**

Každoroční tři běhy se letos skládaly dohromady z dvaceti dní a prožilo je 182 účastníků. Tematicky byly laděné „Letem světem“, což korespondovalo s geografických členěním zoologické a botanické zahrady. Větší prostor pro tematické hry nabídla 1. ZŠ, která poskytuje zázemí pro první dva turnusy s větším počtem dětí. Oproti tomu třetí běh konaný přímo v zoo je věnovaný spíše poznávání areálu, biologickým znalostem, ochraně přírody a seznámení i se samotnou funkcí moderních zoologických zahrad.

A co se vše dělo? Jednou z her byla cesta kolem světa. Jednotlivé týmy musely projet několik zemí a vyřešit různé úkoly. Důležité bylo dostat se rovněž zpátky domů, a to v co nejkratším čase. Nechyběly ani oblíbené stopovačky. Nabízely rozličné otázky přírodovědného směru, ale též poznání blízkého okolí. Odměnou za správné chování v přírodě bylo štěstí zahlédnout několik volně žijících živočichů. Prostor dostaly též často výrazně malí živočichové ze skupiny bezobratlých. Vedle návštěvy jim věnované expozice v Západočeském muzeu děti absolvovaly povídání chovatele plzeňské zoo Vlastimila Cihláře. Dozvěděly se o funkci hmyzu v přírodě a o problémech, kvůli nimž ho ubývá. Načež se táborníci pustili do sběru nejružnějších přírodních materiálů k doplnění již staršího hmyzího hotelu umístěného v zahradě. Uvidíme o kolik více samotářských včel, čmeláků, pestřenek a mnohých dalších tvorů ho využije. Návštěvě zoo byly věnovány celé dva dny. Došlo taktéž na předání vlastnoručně vyrobených hraček z kartónů pro zpestření dne vybraným zvířatům. Odměnou bylo nahlédnutí do zázemí nosorožců a žiraf s poutavým vyprávěním jejich chovatelů. K prověření fyzické kondice posloužil výlet na rozhlednu Krkavec a pospolitost jednotlivých týmů prověřila cesta vlakem s návštěvou Národního muzea. Vymezený čas stačil k prohlédnutí expozic Evoluce a Okno do pravěku. Rychlejší týmy stihly dokonce poutavou vyhlídku z kupole budovy na Václavské náměstí. Poslední den tábor vyvrcholil vyhlášením nejlepších týmů a konala se dětská diskotéka.

Vláčkem nebo historickým busem

Plzeňské městské dopravní podniky (PMDP) zajišťují dopravu z náměstí Republiky k zoo již od roku 2006, vyjma období, kdy byly na trase různé rekonstrukce a zoovláček nemohl kvůli své omezené rychlosti využívat jiné, frekventovanější komunikace. Jelikož vláček s přibývajícím roky potřeboval více oddychu, bylo třeba hledat alternativu. V roce 2021 tak Ondřej Liška, projektant dopravy v PMDP, přišel s nápadem, aby byl o prázdninových víkendech zoovláček nahrazen historickými autobusy. Projedou se a cestujícím rovněž přinesou radost. Nápad se vedení společnosti líbil, a tak se povedlo nabídnout veřejnosti současný dopravní model, který umožňuje díky vyšší rychlosti autobusů poskytnout současně větší četnost spojů. O rok později přišel O. Liška s vylepšením – s prodloužením nasazení historických autobusů na lince k zoo až k hlavnímu nádraží ČD, což přivítali hlavně mimoplzeňští návštěvníci zahrady. K zoo tedy jezdí tři autobusy: Škoda 706 RTO z roku 1964, Karosa ŠM 11 z roku 1973 a Karosa B 731 z roku 1986 – všechny věkem patří mezi veterány. Nejčastěji se lze svést druhým jmenovaným, Karosou ŠM 11. První rok byly reakce návštěvníků smíšené, neboť rodiče dětem slibovali jízdu zoovláčkem, takže příjezd autobusu vedl k nejednomu slzavému údolí. Naopak dospělí, tátové zejména, byli příjezdem autobusu z jejich dětství nadšeni. Od loňska už jsou nadšené rovněž děti. V letošním roce je o jízdy opět velký zájem, což dokazují rovněž následující čísla: Za prázdniny bylo prodáno téměř 5 500 jízdenek na zoovláček a takřka 2 000 jízdenek na svezení se historickými autobusy. Pro PMDP je spolupráce se Zoologickou a botanickou zahradou města Plzně velmi příjemná, proto s tímto provozem počítá rovněž v budoucích letech.

René Vávro, tiskový mluvčí PMDP

LETOS V PLZNI

**Dr. Ing. Radomír Habáň,
prezident UCSZO,
ředitel Zoo Olomouc**

Unie českých a slovenských zoologických zahrad (UCSZOO) je spolek, který sdružuje 13 zoologických zahrad z ČR a čtyři zoo ze Slovenska. Její hlavní činností je podpora vzájemné spolupráce mezi jednotlivými zahradami, předávání zkušeností v oblasti chovu zvířat, ochrany přírody a mezinárodní spolupráce. Unie se pravidelně schází již od svého založení v roce 1990 na výročních valných hromadách. V letošním roce se uskutečnila již jedenačtyřicátá. Organizace v termínu 17.–19. května se ujala už potřetí Zoologická a botanická zahrada města Plzně. Třídenní setkání slavnostně zahájili primátor města Plzně Mgr. Roman Zarzycký a dále ředitel zahrady Ing. Jiří Trávníček, bývalý dlouholetý prezident UCSZO Ing. Vladislav Jiroušek a současný prezident Unie Dr. Ing. Radomír Habáň. Slavnostního zahájení se zúčastnili jak ředitelé jednotlivých členských zoologických zahrad, ekonomové, zoologové, tak i bývalí ředitelé a příznivci zoo. Jednáním ekonomické komise a zasedáním členů Valné hromady byl odstartován hlavní program setkání. Cílem bylo zhodnotit a aktualizovat stávající stanovy UCSZO. Rada Unie připravila návrh k diskusi na jejich úpravu, kterou chce reagovat na ekonomické a legislativní změny dotýkající se zoo. Neméně důležitá je též úprava pravidel pro možnost rozšíření členské základny, neboť unie spolupracuje rovněž s jinými spolky, především pak s institucemi z akademické oblasti a se státní a veřejnou správou. Nelze opomenout ani agendu odborných komisí, které tvoří velmi důležitou součást Unie a v poslední době zde došlo k řadě změn. Poslední den strávený v přívětivém prostředí plzeňské zoo byl věnován exkurzi. Podrobná prohlídka překrásné zahrady pod vedením kolegy Jirky Trávníčka a jeho spolupracovníků se zaměřením na zajímavé druhy zvířat a rostlin jen dokreslila příjemné a užitečně strávený čas v Plzni. Ještě jednou děkuji J. Trávníčkovi a jeho týmu za skvělou organizaci akce.

Mázhauz představoval zoo

Tři červencové týdny patřil mázhauz plzeňské radnice zoologické a botanické zahradě. Respektive nové putovní výstavě Zoo Plzeň. Návštěvníkům podhaluje její bohatou historii a dynamickou současnost. Současně představuje poslání moderních zoo, mezi něž patří na prvním místě zachování druhové rozmanitosti přírody. Plzeňská zoologická a botanická zahrada nestojí mimo toto úsilí. Naopak je zapojena do několika tuzemských a mezinárodních ochranných programů. V současné době nejstarší spojená zoologická a botanická zahrada v ČR pečuje o více než 1 200 živočišných a 9 000 rostlinných druhů. (rd)

Západočeskou krajinu zde formovaly Karpaty

Text a foto František Hykeš

Byl jeden z předjarních dnů. Ráno. Krajina se probouzela do nového dne. Těžká olovená mračna zavěšená nad ní jí jen přidávala na pochmurnosti bezvegetační a bezsněžné šedi. Současně ale zvýrazňovala kontury všech vyvýšenin kam až oko dohlédlo. Navíc jejich vrcholky byly osvětleny záhadně bůhví odkud pronikajícími stále ještě zimně šikmými slunečními paprsky. Zajímavý, výjimečný pohled. Krajinou, otevírající pohledy od silnice z Plzně na Karlovy Vary za dobré viditelnosti až k hraniční Přimdě, jsem projížděl mnohokrát. Takovou jsem ji doposud ale nespátřil. Přesto se mi zdál ten pohled někde už zaznamenaný. Chvilí jsem přemýšlel a podobenství se vybavilo: Přesně takto, jen v menším měřítku, vypadala zahrada, když jsem ji přijel zkontrolovat po zimě. Z její roviny trčely tu menší, tu větší kupy hnědé zeminy. Jejich původci byly evidentně hraboši. Zdejší vulkanické kupy vznikly při třetihorním karpatském vrásnění. Kde zemský povrch tlak sopečných hornin nevydržel, z prvohorní kry Českého masivu vyhledly bazické (zásadité) horniny čedičového typu ven a vytvořily větší a menší kupovitá tělesa, občas stolové hory a hůrky. Povedenějších i stolům vzdálenějších tvarů. Ty největší – Vladař nad Žluticemi, Chlumská hora nad Manětínem, Kozelka u Nečtin – zůstaly východním směrem. Tohle je jen droboť. V poměrně ploché krajině přesto dostatečně výrazná a zdaleka viditelná. Hradištský, Krasikovský, Ovčí a Ptačí vrch, Vinice...

Pohled od jihozápadu na Hradištský vrch (632 m n. m.) s Okrouhlým Hradištěm v popředí. Právě z této světové strany se nejvýrazněji tyčí z okolní krajiny a je nejlépe znatelná jeho podoba malé stolové hory. Na severu tvoří na něm rostoucí les přírodní kulisu nejmenším českým lázním.

Líšejníky provazovka převíslá a větvíčník slivový rostoucí v okolí Šipína a Gutštejna jsou spolehlivými indikátory neporušeného životního prostředí.

Pérovník pštrosí

Nejvýraznější dominantou Konstantinolázeňska je vrch Krasíkov s kostelíkem a zříceninami hradu Švamberk a s přírodní rezervací na úbočí.

Hradištský vrch vzdálený necelé dva kilometry jižně od Konstantinových Lázní neovulkanický původ nezapře. Respektive spolehlivě ho prozrazuje velký, dnes již opuštěný, čedičový lom. Těžba v něm začala koncem 19. století a ukončena byla v roce 1997. Jezero vzniklé na jeho dně je daleko široko vyhlášeným přírodním koupalištěm. Ale nás zajímá zdejší přírodní rezervace ochraňující od roku 1990 na rozloze 8,5 ha zbytek přirozených lesních společenstev xerothermního (suchomilného a teplomilného) charakteru. Za svoji existenci vděčí právě výhřevnému čedičovému podloží, neboť jinak se popisovaná oblast nachází na jižním okraji celkově chladné Tepelské vrchoviny. Tiché návštěvníky může překvapit dravý pták včelojed lesní. Podstatnou část jeho jídelníčku tvoří vosy a jejich larvy. Zemní hnízda vyhrabává nohama a zobákem. Při skupinovém letu do zimovišť v Af-

rice je výborný stratég – využívá vzestupné vzdušné proudy a značnou část cesty propachtí.

JEDNA ZE DVOU ČESKÝCH LOKALIT

Teplomilná a suchomilná společenstva čedičové kupy jsou chráněna jako přírodní památka rovněž na vrchu Krasíkov (534 m n. m.). Její rozloha je necelých 4,5 ha, vyhlášena byla v roce 1997. Z nejvzácnějších rostlin lze jmenovat lilii zlatohlávek a dvě české orchideje – pětiprstku žežulník pravou a vstavač bílý. Ten je jednou z mála tuzemských žlutě kvetoucích orchidejí. V ČR roste takřka výhradně na východní Moravě. V Čechách se vyskytuje na pouhých čtyřech lokalitách, z nichž dvě jsou v jejích západní části; jedna v Karlovarském kraji na Vladaři a druhá v Plzeňském kraji právě na Krasíkově. Největším nebezpečím pro orchidejovité obecně je vyrvání jejich hlízek divokými prasaty. V případě druhů vyskytujících se na velmi omezeném počtu míst a ve velice malých populacích je toto riziko při současném přemnožení černé zvěře obzvláště velké! Vrch poskytuje výhled do krajiny a je dobré ho využít. Při pohledu západním směrem máme před sebou další neovulkanické vrcholky: Z těch nejnapadnějších Vlčí horu nad Černošínem a úplně u státní hranice Přimdu.

Přírodní památkou prochází naučná stezka Krasíkov – Ovčí vrch, se začátkem v Konstantinových Lázních (délka cca 10 km, pět zastávek). Návštěvníky informuje nejen o zdejší přírodě, ale i historii kraje. V souvislosti s nejmenšími lázněmi v ČR je užitečné připomenout, že jejich minerální léčivé prameny vděčí za svůj původ právě třetihornímu vrásnění v Karpatské soustavě.

Za návštěvu stojí též nedaleký Ovčí vrch. A nejen pro jeho historii. Zatímco Krasíkov je porostlý sekundárním lesem druhovým složením blízkým původním porostům, stráně Ovčího vrchu pokrývají především křoviny. Jak šla století a lidé si podmaňovali zdejší krajinu, měnil se vegetační pokrov vyvěřelinových kup. Od zalesnění přes pastviny, i sady na nich byly, a opět zpět k lesům a křovinaté vegetaci.

PŮVODNÍ ČI NEPŮVODNÍ ATRAKTIVNÍ KAPRADINA?

Hodnotu zdejší krajiny a přírody potvrzuje také skutečnost, že se zde nalézají hned tři přírodní parky. Všechny sledují známé místní toky – jeden Hadovku, druhý Úterský potok. A třetí nejzápadněji položený Kosí (Kosový) potok. Jeho hluboce zaříznutý údolí s orientací k jihu je důležitou migrační cestou, již teplomilnější druhy pronikají do zdejší klimaticky poměrně drsné oblasti.

Poblíž místa, kde se Hadovka vlevá do Úterského potoka, se nachází třetí ze zdejších maloplošných chráněných území. Přírodní památka Pod Šipínem, vyhlášena v roce 1965, nemá ani půl hektaru. Chrání levý břeh Úterského potoka s bujným porostem naší nejdobnější kapradiny pérovníku pštrosího. V posledních letech se úspěšně šíří po jeho obou březích i dál po proudu potoka. Podle informace z úvodní tabule naučné stezky Šipín – Gutštein je zdejší souhrnná plocha této kapradiny kolem 20 000 m². U všech jeho lokalit je botanici a ochránci přírody přou, zda se jedná o výskyt původní nebo druhotný. Stále početnější skupina botaniků pérovník pštrosí nepovažuje za naši původní rostlinu.

Ing. MIROSLAV ŠOBR (1966), spoluzakladatel Spolku sekáčů a kosců České republiky, mimo jiné Mistr ČR v sečení 2018 Orlické hory, Mistr ČR v sečení otav 2021 Železný Újezd, Vítěz mezinárodního mistrovství Polska 2022 ve Szczytné, Vítěz Hornáckého kosení 2023, držitel Ceny hejtmana Jihočeského kraje za zachování a rozvoj lidových tradic 2021 atd.

KOSU BRUŠ!

Po loňské návštěvě dětského tábora u Drahotínského rybníka, kde jsem se v rámci dlouholeté spolupráce se Zoologickou a botanickou zahradou města Plzně podílel představením tajů sečení kosou na Řemeslnickém dnu, těšil jsem se ve svém vyznání na stránkách IRISu na další spolupráci. Rok utekl jako voda a u rybníka se konal další dětský tábor s Řemeslnickým dnem. Tentokrát zastupoval náš neformální Spolek sekáčů a kosců České republiky plzeňský kamarád František Baloun. Uskupení vzniklo v roce 2014 a propaguje i v dnešní moderní době tradiční ruční sečení kosou. Plzeňský kraj hraje v naší činnosti významnou roli. Snad proto, že vznik našeho spolku „odstartoval“ v prvním desetiletí tohoto století Lochotínský sekáč pořádaný plzeňskou zoologickou a botanickou zahradou. Od té doby se na Plzeňsko často vracíme. Inicovali jsme zde založení nových soutěží – např. Mistrovství v sečení otav v Železném Újezdu nebo Chouzovskou kosu. Kamarádi pravidelně učí sekat „měšťáky“ na kvetoucích loukách na Lochotíně. Naše kosy velmi dobře znají též návštěvníci řemeslných dnů a dnů regionální potraviny v Chanovicích.

V letošním roce přibyl do naší sekáčské sbírky další jedinečný zážitek: Plzeňáci dobře vědí, že „jejich profesor“ a milovník Šumavy, spisovatel Karel Klostermann, slaví letos 175. výročí narození a současně je tomu 100 let, co zemřel. V rámci připomenutí jsme nabídli Správě Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava spolupráci. A výsledek?

Sobota 1. července u informačního centra Rokytka u Srní patřila všem milovníkům Šumavy připomínajícím si 60. výročí založení CHKO a také významná životní výročí spisovatele K. Klostermanna. Den NP a CHKO Šumava nabídl návštěvníkům bohatý kulturní, odborný a řemeslný program a poskytl zároveň autentický pohled do pracovního života našich předků.

Řada sekáčů s kosami v tradičních pracovních úborech rozvážně postupuje loukou, zanechávající za sebou v úhledných řádcích pokosenou travu. Ženy s hráběmi ji vzápětí rozhrabou a rozhodí. Svist kos v pravidelném rytmu občas přeruší broušení, ve chvílích oddychu nahrazené naklepáváním, v létě tak typickým zvukem pod-

večerní šumavské vesnice. Do kořeněné vůně posečené trávy se mísí vůně melty, domácích buchet i něčeho „ostřejšího“. Že by nějaká časová smyčka nebo filmové natáčení ve stylu Všichni dobří rodáci? Ale kdepak. To jen členové spolku Sekáčů a kosců ČR originálním způsobem připomněli obě významná jubilea Karla Klostermanna. Spisovatele, jehož pravdivě drsné romány a povídky naučily tisíce lidí milovat a vracet se na Šumavu. A díky autentičnosti má stále dostatek (i nových) čtenářů. Ze světa lesních samot, V ráji šumavském, Skláři, Črty ze Šumavy, Prázdniny na Šumavě... Profesor Klostermann těžký šumavský život neidealizoval. Konec konců ani senoseč, nutící v krátkém horském létě hospodáře zajistit dostatek píce pro hospodářská zvířata na přežití dlouhých zim, nebyla sentimentální voňavá romantika. Nýbrž životní nutnost a tvrdá práce, kdy si lidé museli navzájem pomáhat. Spisovatel vše dobře znal z vlastní zkušenosti a ze své rodiny.

Konec společného sečení šumavských luk zapříčinily nejprve události v českém pohraničí a poté – už definitivně – vytlačování lidské síly mechanizací. Dlouholetá ruční práce ovšem výrazně přispěla k zachování tradiční horské krajiny, dnes chráněné a uchovávané přírodní dědictví dalším generacím.

Doba se sice změnila, ovšem zásadní životní témata, na horách i v nížinách, zůstávají stejná: Rodina, zdraví, práce, láska, přátelství... Členové sekáčského spolku ve spolupráci s Institutem K. Klostermanna ze Štětkně proto připravili v rámci programu na Rokytě také malou výstavku o spisovatelově životě. Odměnou byl celodenní velký zájem návštěvníků. Louku o výměře necelého hektaru posekalo patnáct sekáčů, v klidu, beze spěchu a s úsměvem ve tváři, za slabou hodinu. Právě kvůli takovému dnům je sečení kosou krásné. Tím spíše, nehledají-li se jen soutěžní vteřiny, ale je vnímána krása okamžiku, pospolitosti a hned viditelná odvedená práce. Zkrátka když má sečení duši. Takže kosu bruš! A na viděnou při některé další sekáčské akci. Třeba počátkem října v Chanovicích na dnu s regionální potravinou.

Foto archiv M. Š.

DUNAJSKÁ DELTA

– MÍSTO, KDE VLÁDNE HLAVNĚ PŘÍRODA

Text a foto Jiří Kadoch

Mohutná říční delta, jakoby z jiného světa než z Evropy, skrývá na ploše obrovského trojúhelníku o rozloze několika tisíc kilometrů čtverečních nepřehledný labyrint tůní, rákosin, vodních kanálů, jezer i lužních lesů. Většina území leží v Rumunsku, menší část je ukrajinská. Delta je tajemný svět poskytující domov nepřebernému množství divokých zvířat a rostlin. Dnes je biosférickou rezervací a národním parkem, je zařazena do seznamu mokřadů Ramsarské konvence. Je to místo, kde vládne hlavně příroda.

Celá oblast začíná u města Tulcea, kde se Dunaj dělí do třech ramen ústících do Černého moře. Největší je severní Kilijské (délka cca 120 km), prostřední Sulinské rameno (cca 70 km) je nejkratší a také nejméně vodnaté, jižní rameno (cca 110 km) pak končí v moři u rybářské osady Sfantu Georghe. Mezi těmito hlavními rameny je ale ještě řada ramen vedlejších křižujících celou oblast. Delta vznikla naplavením sedimentů, které si Dunaj „přinesl“ z vnitrozemí. Jelikož tato činnost stále pokračuje, delta se každým rokem prodlouží přibližně o 30 až 40 m. Proto voda v ramenech je dosti kalná, uvnitř delty v jezírkách je ale křišťálově čistá. Průměrná nadmořská výška území je pouhých 40 cm! Je to krajina, která se neustále mění.

NEJVIDITELNĚJŠÍ JSOU PTAČÍ OBYVATELÉ

V deltě žije, nebo přes ní migruje, přes 300 ptáčích druhů. Jsou mezi nimi pelikáni bílí, jež zde mají největší kolonii v Evropě – tvoří ji kolem 3 500 párů. Dále tu hnízdí rovněž pelikáni kadeřaví v počtu přibližně 100 párů. Vyskytují se také kormoráni velcí, pět druhů volavek, kvakoši, čápi... Domov tady má také na 2 500 párů kormorána malého, což je více než polovina celosvětové populace. Největší evropské hnízdiště tu má s cca 1 500 páry ibis hnědý. Typickými obyvateli, na které při putování narazíte, jsou ale také želvy, užovky, ještěrky i zmijové. Žije zde přes 40 druhů savců, spatřit lze volně pobíhající divoké koně, nechybějí vydry, kočky, šakali, ondatry ani téměř

vyhubený norek evropský. Velice početná (okolo 160 zástupců) je druhová skladba sladkovodních i mořských ryb. Bohatá je také flóra. Lužní lesy jsou porostlé liánami a divoce rostoucími orchiděmi, u moře je řada stepních oblastí se specifickou květenou. Delta je největší plochou zarostlou rákosem na světě. Ten v minulosti místní obyvatelé hojně využívali na střešní krytiny, na ploty... To můžeme na místních stavbách vidět dodnes. Hejna komárů po západu slunce nikdo neobdivuje, jen jsou nepříjemnou součástí zdejšího života.

A CO ČLOVĚK?

Oproti ostatním živočichům je zde v menšině. Přístup do oblasti je pouze po vodě. Většina obyvatel se živí tradičně rybolovem, na stepních pastvinách okolo vody se pasou stáda krav a koní. Po uvolnění režimu představovaného bývalým prezidentem Ceausescem se pomalu rozvíjí příjem z turistického ruchu. Nikoliv zrovna častá doprava přivádí na severu do Periprav nebo na pláži u osady Sfantu Georghe „plážové opalovače“. Nechybějí ale ani turisté, kteří chtějí poznat zdejší kouzlo přírody. Na ně čekají motorové lodky, jež je zavezou do tajemných zákoutí delty. Pozorování vodního i okolního světa při přejezdech kanálů je nezapomenutelným zážitkem.

Největším městem je již zmiňovaná Tulcea (přibližně 74 000 obyvatel), v ukrajinské části potom město Izmail (cca 71 000 obyvatel). Na prostředním rameni u moře leží městečko Sulina; to bylo

Dunajská delta:

- je nejzachovalejší říční delta v Evropě
- od roku 1991 je zapsána na seznamu světového dědictví UNESCO – současně přes 7 000 km² delty je biosférickou rezervací
- na jejím území se lze setkat s 3 500 živočišnými druhy
- v Rumunsku je nejkosmopolitějším regionem – žije zde 12 národností – včetně Čechů a Slováků.

v minulosti významným přístavním městem. Dnes je moře od něho již vzdáleno, takže na tehdejší slávu už může jen vzpomínat... V přibližně 30 osadách v deltě žije okolo 15 000 obyvatel, převážně Lipovanů, kteří nuceně koncem 18. století opustili kvůli náboženskému útlaku Rusko.

Při návštěvě Dunajské delty se vrátíte o století zpět a zapomenete na denní civilizační starosti. Život je zde zcela řízen přírodou. Je to divočina, jakých je už v Evropě málo.

ZNÁME SE?

Foto 3x Kateřina Míšíková

Již potřetí se setkáváte s jedním z téměř 80 živočišných druhů, jež jsou zařazeny do Evropského záchovného programu (EEP) a chovány v plzeňské zoo. Tentokrát padla volba na velmi atraktivní zvíře. Než se pokusíte na základě indicií zjistit, jak se jmenuje, několik slov k vlastní soutěži. Na základě počtu odpovědí – a v drtivé většině správných – je zřejmé, že Vás, vážení čtenáři, baví. A to nás samozřejmě těší. Stejně jako to, že vedle jmen, jež se v našich soutěžích vyskytují již řadu let, se začala objevovat rovněž zcela nová.

Pustíme se ale do odhalení názvu zvířete, jež patří k ozdobám Zoologické a botanické zahrady města Plzně.

- 1 Hlavní město Republiky Kongo Brazzaville založil v roce 1880 italsko-francouzský cestovatel a objevitel P. S. de Brazza. Co dalšího je po něm pojmenováno?
A/ opice, B/ jaguár, C/ klokan?
- 2 Je možné, že v nedaleké době bude zvíře přejmenováno, neboť:
A/ zvířata nemají nést do budoucna jména osobností, B/ z dnešního pohledu je Brazzova minulost kontroverzní: v kolonizačních válkách porazil a ovládl řadu černošských kmenů střední Afriky.
- 3 Bavíme se o:
A/ asijském, B/ jihoamerickém, C/ africkém zvířeti?
- 4 V přírodě je téměř neviditelné. Je to dáno tím, že se jedná o živočicha:
A/ s noční aktivitou, B/ je výborně maskován a je charakteristický skrytým způsobem života?
- 5 V zoologickém systému patří mezi:
A/ primáty, B/ hlodavce, C/ šelmy, D/ všežravce?
- 6 Na které fotografii je zvíře pojmenované po P. S. Brazzovi a jak se jmenuje?

Odpovědi zasílejte na adresu: hykes@plzen.eu, (nezapomeňte uvést poštovní adresu) nebo: ZOO a BZ m. Plzně Pod Vinicemi 9 301 00 Plzeň a těšte se v případě správných odpovědí a štěstí při losování na zajímavé ceny spojené s přírodou!

Výherci z 1. čísla časopisu IRIS, ročník 2023:

Mirka Holíková, Chodov; Ludmila a Jaroslav Škardovi, Zruč-Senec; Věra Hořáková, Plzeň.

Správné odpovědi na soutěžní otázky z 1. čísla IRISu 2023:

1/lama vikuňa žije v Jižní Americe (Peru, Bolívie, Chile, Argentina); 2/ je domestikovaná; 3/ místním obyvatelům poskytuje vlnu, kůži, maso; 4/ rouno je surová ostříhaná vlna; 5/ lamy jsou sudokopytníci; vikuňa byla zobrazena na prostřední fotografii.

Všem výhercům blahopřejeme!

Návštěvnícký servis

ZOOLOGICKÁ A BOTANICKÁ ZAHRADA MĚSTA PLZNĚ

Otevřeno denně březen – říjen: 8 – 19 hod. (pokladny do 18 hod.)

listopad – únor: 9 – 17 hod. (pokladny do 16,30 hod.)

Vstupné: dospělí 220 Kč, zlevněné 160 Kč.

Rodinné vstupné: dva dospělí + dvě děti 720 Kč.

Dva dospělí + tři děti 850 Kč.

Děti do tří let vstup zdarma.

Parkoviště 100 Kč (osobní auto), 150 Kč (autobusy).

Dinopark je v období listopad až březen uzavřen.

Roční permanentky Zoo a BZ – rodinná

(dva dospělí + dvě děti po dovršení věku 3 let) 3 000 Kč,

(dva dospělí + tři děti 3 200 Kč)

V pondělí senioři nad 60 let v Zoo a BZ 30 % sleva!

Psí do Zoo a BZ přístup nemají!

Akva-tera Palackého ul. č. 5

Denně od 10 do 19 hod., vstupné: dospělí 70 Kč, zlevněné 50 Kč.

Poslední vstup v 18,30 hod.

Pro opakované návštěvy Zoo a BZ

i Akva-tera využijte výhodných permanentek!

Podrobný ceník najdete na webových stránkách zahrady.

Zoologická a botanická zahrada města Plzně

Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň, tel.: 378 038 325

<http://www.zooplzen.cz> e-mail: zoo@plzen.eu

Aktuální kulturní akce také na: www.iris-zooplzen.cz

facebook: Zoo Plzeň, Sdružení Iris

Jak získat časopis Iris

Časopis si je možno předplatit formou úhrady poštovního. Poplatek za posílání čtyř čísel činí 100 Kč. Pokud si chcete čtvrtletník IRIS předplatit, kontaktujte nás na e-mailu: zoo@plzen.eu, nebo na telefonu: **378 038 303**, případně poštou na adrese: **Zoo a BZ Plzeň, Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň.**

Bezplatně lze časopis získat v jeho distribučních místech:

V **Plzni** na adrese vydavatele, v Akva-tera v Palackého ul. 5 a dále na radnici, v městském informačním centru na nám. Republiky, v podatelně Krajského úřadu Plzeňského kraje, v Národním pedagogickém institutu ČR v Čermákově ul. 18, ve Studijní a vědecké knihovně PK a na obvodních úřadech Plzeň 1 až 4. V **Karlových Varech** na Krajském úřadu Karlovarského kraje, magistrátu města, v Národním pedagogickém institutu ČR v Západní 15 a ve Stanici mladých přírodovědců ve Staré Roli. V **Chebu** v Domě dětí a mládeže Sova.

Časopis lze získat také ve většině střediskových knihoven v Plzeňském a Karlovarském kraji a dále v informačních centrech v Klatovech, Rokycanech, Stříbře a Rožmitále pod Tř., v Muzeu Českého lesa v Tachově, v sídle Svazku obcí Blatenska v ul. Na Tržišti/Spálená a na odboru životního prostředí MěÚ Strakonice v ulici Na Stráži.

Zootrhy 2023

9 – 12 hodin, areál bývalé plzeňské papírny

23. 9., 21. 10., 18. 11. 9. 12.

Prodej, nákup a výměna terarijních živočichů, exotických rostlin, krmiv, chovatelských potřeb a literatury.

Jejich přejímka od 6 do 9 hod. Cena stolu 100 Kč.

Rezervace: 777 578 676

Pořadatel burzy si vyhrazuje právo změnit v případě nutnosti termín konání nebo místo ZOO TRHŮ Plzeň.

Sledujte proto www.zootrhywz.cz.

NEJVĚTŠÍ VÝROBCE ENERGIE V PLZEŇSKÉM KRAJI

ZÁKLADNÍ PŘEDMĚTY PODNIKÁNÍ

- výroba tepelné energie
- výroba elektrické energie
- rozvod a distribuce tepelné energie a energie chladu
- výstavba, připojování a rekonstrukce stávajících tepelných zařízení

TEPLO

Společnost zásobuje teplem přes 40 tisíc domácností, řadu institucí a mnoho výrobních podniků.

CHLAD

Energii chladu je možné využívat jak pro klimatizaci komerčních a bytových objektů, tak pro průmyslové chlazení.

ELEKTRINA

Výroba energie z uhlí, ale navíc i z obnovitelného zdroje - biomasy řadí společnost na špičku mezi českými energetickými podniky.

EKOLOGIE

Primárním úkolem společnosti je vyrábět energii nejen levně, ale také s co největšími ohledy na životní prostředí.

Plzeňská teplárenská, a.s., Doubravecká 2760/1, 301 00 Plzeň
telefon: 377 180 111, zelená linka: 800 505 505
e-mail: inbox@plzenskateplarenska.cz

www.plzenskateplarenska.cz

PEGAS PREMIUM

**VYZKOUŠEJ
PREMIUM**

**VYROBENO
V ČESKU**

NOVINKA

Prima

Čokoládová karamelová omáčka
JSEM ZE SMETANKY

Vodárna Plzeň

Máme stejné cíle, respekt k přírodě a její ochranu.

Plzeňská vodárna a Zoo Plzeň,
to je partnerství založené na křišťálově
čisté vodě. Tak čisté, že ji může pít každý.

VODÁRNA PLZEŇ a.s. – Hlavní partner Zoo Plzeň

Skvělá voda každý den
www.vodarna.cz

